

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Тернопільський національний економічний університет
Чортківський інститут підприємництва і бізнесу
Кафедра обліку і аудиту ЧППБ

Герога Божена Стефанівна

Організаційно-методичні засади обліку та аудиту оборотних активів

спеціальність: 8.03050901 – Облік і аудит

магістерська програма – Облік і аудит в промисловості

Дипломна робота за освітньо-кваліфікаційним рівнем „магістр”

Виконав студент
групи ОПчм-51

Б. С. Герога

Науковий керівник:

д.е.н., проф. П. Я. Хомин

Дипломну роботу допущено до
захисту:

----- 2013 р.

В.о. завідувача кафедри

_____ П. Я. Хомин

ЧОРТКІВ – 2013

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ОБОРОТНІ АКТИВИ ПІДПРИЄМСТВА ЗА СТАНДАРТАМИ В ІСТОРИЧНОМУ АСПЕКТІ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ.....	7
1.1. Сутність та склад поняття “оборотні активи”: особливості визначення в історичному аспекті наукових досліджень.	7
1.2. Економічний зміст категорії “оборотні активи” підприємства в системі стандартів обліку.....	18
1.3. Власний оборотний капітал підприємства: методика визначення, динаміка та тенденції структурних змін.....	27
Висновки до розділу 1	36
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКУ ТА ЗВІТНОСТІ ОБОРОТНИХ АКТИВІВ	38
2.1. Організація та методика бухгалтерського обліку оборотних активів.....	38
2.2. Оборотні активи за нормативно-правовим забезпеченням та особливості їх відображення у фінансовій звітності.....	46
2.3. Облікова політика щодо оборотних активів підприємства як засіб відображення узгодженої та достовірної інформації	53
Висновки до розділу 2	63
РОЗДІЛ 3. КОНТРОЛЬ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ОБОРОТНИМИ АКТИВАМИ ПІДПРИЄМСТВА	64
3.1. Облік, контроль та аналіз ефективного використання оборотних активів підприємства	64
3.2. Аналіз стану та структури оборотних активів перо-пухової фабрики Біллербек Україна.....	70
3.3. Управління оборотними активами промислових підприємств та шляхи їх ефективного використання	79
Висновки до розділу 3	85
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	86
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	90

ВСТУП

Актуальність теми. В умовах розвитку ринкової економіки України особливого значення для кожного суб'єкта господарювання набувають оборотні активи, управління якими спонукає науковців і практиків до вирішення багатьох теоретичних і практичних питань. Значною мірою це стосується розробки і впровадження таких підходів в управлінні оборотними активами, які б забезпечували стійкість фінансового стану, кредитоспроможність, інвестиційну привабливість вітчизняних підприємств.

Процеси формування та використання оборотних активів знаходиться під впливом політичних, економічних, технічних, соціальних, маркетингових і інших факторів. В межах таких факторів вчені-економісти виділяють ті, від яких залежить потреба підприємства в оборотних активах; фактори, що обумовлюють "притік" і "відтік" оборотних активів; фактори, що впливають на організацію матеріальних потоків; фактори, під впливом яких здійснюється формування структури оборотних активів, зовнішні і внутрішні фактори впливу на оборотні активи.

Слід зазначити, що протягом всього періоду трансформації вітчизняної економіки найбільша увага економістів приділялась впливу зовнішніх чинників при деякій недооцінці необхідності модернізації внутрішньої системи управління всіма видами діяльності підприємства.

В значній мірі рівень забезпеченості промислових підприємств оборотними активами залежить від соціально-економічного розвитку регіону, що включає розвиток виробничого потенціалу і динаміку обсягів промислового виробництва, будівництва, рівень попиту, ступінь сировинної забезпеченості, рівень інвестиційної активності, соціальний клімат та інші.

Основними індикаторами економічного розвитку регіону з точки

зору впливу на забезпеченість промислових підприємств оборотними активами є тенденції динаміки обсягів виробництва продукції, своєчасність оплати реалізованої продукції, завантаження виробничих потужностей.

Одним із провідних чинників, що впливають на забезпеченість підприємств оборотними активами залишається зростання дебіторської заборгованості, передусім простроченої, що спричиняє уповільнення періоду її оборотності. В результаті невиправданого збільшення боргів дебіторів відбувається зниження ліквідності оборотних активів, уповільнення оборотності оборотних активів, зростання кредиторської заборгованості і скорочення власних джерел фінансування поточної діяльності.

Питанням обліку доходів підприємства приділяли достатньо уваги як вітчизняні, так і зарубіжні вчені ,до яких відносяться

Недостатність комплексних науково-практичних розробок з проблем обліку та аудиту доходів на підприємствах обумовили вибір теми дипломної роботи, мету, завдання, основні напрями, що підтверджує актуальність проведеного дослідження та його загальноекономічне значення в умовах ринкових відносин.

Мета і завдання дослідження. є теоретичне обґрунтування формування доходів підприємств від різних видів діяльності, методики їх визначення, обліку та аудиту з урахуванням вимог національних і міжнародних стандартів, напрямків узагальнення передового досвіду є метою дослідження ..

Об'єкт дослідження. Об'єктом дослідження є організація і методика обліку та аудиту оборотних активів Чортківської перо-пухової фабрики Біллербек Україна

Предмет дослідження. Сукупність теоретичних, методичних та практичних питань обліку та аудиту оборотних активів підприємств є предметом нашого дослідження .

Методи дослідження. Дослідження здійснювалося із застосуванням діалектичного підходу до вивчення стану обліку та аудиту оборотних активів підприємств. В дослідженні використовувались методи індукції – на етапі збору, систематизації і обробки інформації для проведення дослідження; дедукції – у процесі теоретичного осмислення проблеми; аналізу та синтезу – для поєднання різних складових економічних явищ в єдиному процесі. При дослідженні використовувалися законодавча та нормативно-правова база України, Національні стандарти бухгалтерського обліку , з урахуванням наукових досліджень провідних вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів з питань економіки, обліку, аналізу, аудиту.

Наукова новизна роботи полягає у теоретичному обґрунтуванні та практичному вирішенні комплексу питань, пов'язаних з організацією обліку та аудиту оборотних активів підприємств. В процесі дослідження одержано такі наукові результати:

- досліджено сутність оборотних активів як економічної категорії та об'єкта бухгалтерського обліку ;
- удосконалено зміст оборотних активів з метою підвищення ефективності управління цією категорією;
- систематизовано й узагальнено підходи щодо обліку та контролю оборотних активів з метою удосконалення бухгалтерського обліку;
- проаналізовано діючу організацію та методику бухгалтерського обліку оборотних активів та визначено шляхи її вдосконалення;
- здійснено аналіз дебіторської заборгованості Чортківської перо-пухової фабрики Біллербек Україна;
- внесено пропозиції, спрямовані на вдосконалення обліку та аудиту

оборотних активів і підприємства .

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати дослідження доповідались та обговорювалися на студентській науково-практичній конференції “Пріоритетні напрями розвитку обліку та контролю: методика і організація” присвяченої Дням науки в Чортківському інституті підприємництва і бізнесу.

Структура та обсяг роботи. Дипломна робота складається з вступу, трьох розділів, висновків і пропозицій, додатків та списку використаних джерел. Обсяг дипломної роботи ставить 102 сторінки друкованого тексту. Робота містить 13 таблиць, 22 рисунків, додатків. Список використаних джерел складається з 70 найменувань, поданих на 7 сторінках.

У процесі дослідження даної проблеми звертається увага на методику проведення фінансового аналізу ефективності використання оборотних активів, визначення факторів, які негативно впливають на неї, а які навпаки прискорюють оборотність активів і зменшують тривалість операційного та фінансового циклів. Також розглянуто оптимізацію складу нормованих оборотних активів, так як їх надлишки викликають дефіцит грошових ресурсів і обмежують фінансову активність підприємства. З іншого боку нестача оборотних активів не дозволить підприємству виконати поставлені завдання виробництва та реалізації продукції.

РОЗДІЛ 1

ОБОРОТНІ АКТИВИ ПІДПРИЄМСТВА ЗА СТАНДАРТАМИ В ІСТОРИЧНОМУ АСПЕКТІ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

1.1. Сутність та склад поняття “оборотні активи”: особливості визначення в історичному аспекті наукових досліджень.

Економічний механізм формування та ефективного використання оборотних активів викликає інтерес як у теоретиків, так і практиків. В умовах трансформаційної економіки відбувається перехід до ринкових методів господарювання та переосмислюється роль оборотних активів в управлінні промисловістю.

Економічні дослідження радянського періоду з проблем оборотних активів, стосувались, як відомо, командно-адміністративних методів господарювання. У пострадянський період ціла низка проблем, пов'язаних з діяльністю підприємств, в умовах переходу до ринку, в тому числі проблема руху й ефективності використання оборотних активів, досі залишається мало дослідженою.

Проблеми методології, теоретичного та практичного обґрунтування питань, пов'язаних з обліком, аналізом та управлінням оборотними активами знайшли відображення у працях багатьох вітчизняних вчених. Проте, відсутня єдина методика обліку та аналізу оборотних активів підприємств, що вимагає подальших досліджень і наукових розробок. Існує необхідність у створенні такої методики обліку та аналізу оборотних активів, яка б дозволила не тільки чітко визначити їх фінансовий стан, а й була б доступною у використанні, зрозумілою та економічно ефективною з точки зору співвідношення “вигода – витрати”.

Поняття оборотні активи зустрічається в економічній літературі приблизно з початку минулого століття. Термін “оборотні активи”

трактувався по-різному, в залежності від етапів розвитку економіки. В умовах адміністративно-командної системи більш розповсюдженим було поняття “оборотні кошти”.

Розуміння сутності і функцій оборотних коштів було в той час одноманітним. Основною функцією вважалось розрахунково-платіжне обслуговування кругообігу коштів, фінансування поточних витрат підприємства. До складу оборотних коштів включали грошові суми, які необхідні на покупку матеріалів, сировини, на заробітну плату виробничому і адміністративному персоналу, на сплату податків і інших витрат підприємства, оплачених у поточному періоді [58].

Таке тлумачення господарського призначення оборотних коштів слідувало з самої практики функціонування підприємства і об'єднань і було законодавчо закріплено у декреті про трести від 10 квітня 1923 р. Саме в цей період в економічній літературі склалась точка зору, згідно якій оборотність оборотних коштів – це показник, характеризуючий ефективність їх використання.

Приблизно на кінець 20-х – початок 30-х років відбулось привалювання натуральних показників над вартісними при плануванні і аналізі діяльності підприємства. Результатом цього стало те, що початкова і кінцева фаза руху оборотних засобів – платежі – утратила своє першорядне значення і відійшла на другий план, а запаси сировини, матеріалів і готової продукції, незавершене виробництво у натуральному виразі, тобто, по суті, проміжні ланки, набули першорядного значення і здавались головним змістом цієї економічної категорії. Н.С. Трифонов, наприклад, писав: “швидкість обороту капіталу у промисловому господарстві є одним з основних показників раціоналізації... Завдання максимально швидкого маневрування оборотними коштами, тобто максимального прискорення темпу оборотного капіталу – одне з

актуальних у сучасній економіці промисловості” [34]. Справжня функція оборотних засобів виявилась викривленою.

З початку 50-х років між вченими-економістами виникла дискусія, в результаті чого з’явилися безліч конкуруючих один з одним понять і визначень оборотних коштів. Так, наприклад, В.П. Д’яченко писав: “Вартість оборотних фондів і фондів обігу складає в сукупності оборотні засоби підприємств”. У підручнику політичної економії 1954 р. сказано: “Виробничі оборотні фонди і фонди обігу у їх сукупності складають оборотні засоби підприємства”. Уточнив це визначення М.М. Усоскін: “сукупність оборотних фондів і фондів обігу у їх грошовому виразі складає оборотні кошти підприємства” [61]. Пізніше це визначення приводилось у працях І. Усатова, М.Н. Вітебського, Б.С. Геращенко, А.Н.Бородавкіна та ін. Автори визначали нове поняття як суму двох інших (оборотних фондів і фондів обігу) і не виявляли тих якостей нової категорії, відсутніх у вихідних поняттях і які з’являються у понятті “оборотні кошти”.

Заслуговує уваги висловлювання А.М. Бірмана, який розуміє не просто вартісну, а саме грошову природу оборотних коштів. Він визначав оборотні кошти так: “кошти підприємства, вкладені в оборотні виробничі фонди і фонди обігу, утворюють оборотні кошти підприємства” [61]. Таке ж формулювання категорії оборотних коштів в 1968 р. приводить і Н.С.Шумов, але без розкриття платіжно-розрахункової функції оборотних коштів (адже саме вони вкладаються в оборотні фонди і фонди обігу). У більш пізній роботі “Фінансові проблеми внутрішньозаводського госпрахунку” А.М. Бірман певно відзначає платіжну функцію оборотних коштів: “оборотні кошти надаються підприємству для того, щоб воно могло безперебійно платити за матеріальні цінності...дозволяють нормально авансувати витрати у незавершене виробництво, витрати майбутніх періодів, у продукцію, відгружену, але ще не оплачену, і інші види розрахунків” [61]. С.Б. Барнгольд пізніше дає наступне визначення:

“Оборотні кошти – це кошти, авансовані для формування запасів оборотних фондів і фондів обігу, малоцінних предметів і тих, що швидко зношуються (у межах їх собівартості, яка включає і амортизаційні відрахування), необхідні для підтримки безперервності кругообігу” [5]. У цьому визначенні відмічено, що оборотні кошти авансуються, але не відмічається платіжно-розрахункове призначення оборотних коштів, тоді як їх участь у забезпеченні безперервності кругообігу і полягає у платіжно-розрахунковому обслуговуванні кругообігу.

Платіжна функція оборотних коштів підкреслена у визначенні Е.Ю.Локшина: “грошові кошти соціалістичних промислових підприємств і організацій, які знаходяться у їх розпорядженні для утворення оборотних фондів і фондів обігу, складають оборотні кошти підприємств” [5]. Слід відмітити, що визначення фіксує тільки початковий період діяльності підприємства, коли оборотні кошти знаходяться у вигляді грошових коштів. Почав кругообіг, вони приймають різні функціональні форми – грошову, виробничу, товарну.

Пізніше більш правильне визначення дав П.Н. Жевтяк: “оборотні кошти промислових підприємств представляють грошові кошти, які авансуються для утворення оборотних виробничих фондів і фондів обігу з метою забезпечення безперервності планомірного процесу виробництва і реалізації продукції” [5]. Узагальнення трактувань оборотних коштів у 1973 році зробив П.Г. Буніч: “Оборотні кошти є особлива форма руху вартості, її кругообігу на госпрахунковому соціалістичному підприємстві, об’єднанні. Вони авансуються у вигляді грошів для утворення запасів сировини, матеріалів, напівфабрикатів, готової продукції, інструменту, інвентар і інших, що швидко зношуються матеріальних цінностей” [12].

Таким чином, проаналізувавши еволюцію поняття “оборотні кошти”, можна зробити висновки, що існувало декілька підходів до визначення природи цього поняття. Одні автори вважають, що оборотні кошти

представляють собою сукупність оборотних виробничих фондів і фондів обігу у грошовому виразі (В.П. Д'яченко, М.М. Усоскін, М.Н. Вітебський, А.Н. Бородавкін і ін.). Інші визначають оборотні кошти як вартість або грошові кошти, авансовані для утворення оборотних виробничих фондів і фондів обігу (А.М. Бірман, С.Б. Барнгольц, П.Н. Жевтяк, П.Г. Буніч и др.). Згідно першому визначенню, єдність оборотних виробничих фондів і фондів обігу проявляється у процесі руху авансованої вартості, а друге припускає її до моменту авансування. Перше визначення у цілому окреслює економічні границі явища. Проте воно не повністю розкриває їх зміст, тому що оборотні кошти розглядаються у статичі, а вони представляють виключно динамічну категорію, і їх необхідно розглядати у русі. У цьому процесі вони розпадаються на визначенні функціональні форми, а не складаються з них.

Проведений аналіз літературних джерел дозволяє виділити чотири підходи економістів до трактування сутності оборотних активів (рис. 1.1).

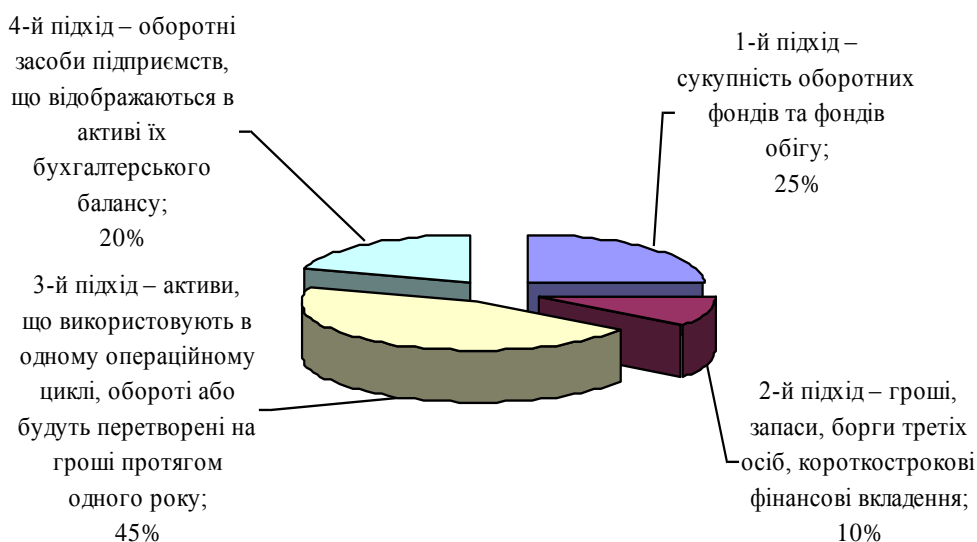

Рис. 1.1. Підходи науковців до трактування поняття “оборотні активи” за період 1927-2011 рр.

З вищевикладеного можна сказати, що оборотні кошти є формою руху вартості, її кругообігу на господарському підприємстві. Вони

авансуються у вигляді грошів для створення запасів основної сировини, матеріалів, допоміжної сировини, виробничого інструменту, інвентарю, напівфабрикатів і готової продукції. Функція їх полягає у платіжно-розрахунковому обслуговуванні кругообігу цінностей: шляхом платежів вони регулюють його темпи і обсяги. У цьому втіленні оборотні кошти слугують фінансовим важелем управління поточною господарською діяльністю підприємства. Проте, таке трактування оборотних коштів було характерне для адміністративно-господарської системи. В сучасних економічних умовах поняття “оборотні кошти” вважається застарілим.

При переході від планово-адміністративної економіки до ринкової вітчизняні економісти отримали можливість вивчити і використовувати накопичений західними економістами досвід і наробітки. Поряд з терміном “оборотні кошти”, у літературі почали використовувати такі терміни, як “поточні активи”, “оборотний капітал”, “оборотні активи”. Часто ці терміни багатьма авторами ототожнюються як одна і та ж складова майна. Всі джерела, за рахунок яких формуються оборотні кошти, можна розглядати як фонд, який можна назвати фондом оборотних коштів.

Кількісно “оборотні кошти” як частина активів і “фонд оборотних коштів” як частина пасивів повинні збігатися. Оборотні виробничі фонди забезпечують безперервність виробничого процесу, а фонди обігу – реалізацію виробничої продукції на ринку і отримання грошових коштів, які гарантують благополучність підприємства. Ця економічна роль (призначення) оборотних коштів визначає їх сутність, яка забезпечує безперебійне функціонування процесу виробництва і процесу обігу. Таким чином, оборотні кошти розглядаються тільки як величина грошових коштів, авансованих в оборотні фонди та фонди обігу, які забезпечують планомірний і безперервний процес виробництва і реалізації продукції. При цьому в оборотні фонди включаються виробничі запаси, незавершене виробництво і напівфабрикати власного виробництва, витрати майбутніх

періодів, а в фонди обігу включають готову продукцію, дебіторську заборгованість і грошові кошти [16].

Необхідно відмітити, що в останній час багато авторів (Е.С. Стоянова, В.В. Ковальов та ін.) почали надто вільно поводитися з усталеною термінологією. Зокрема, мабуть з метою спрощення, почали ототожнювати оборотні кошти з оборотними активами. Оборотні активи – термін, який використовується в бухгалтерському обліку, визначає як найменування другого розділу активу бухгалтерського балансу, тобто до оборотних активів відносяться ті активи, які у бухгалтерському балансі відображаються у його другому розділі. У бухгалтерському балансі до оборотних активів відносять матеріально-виробничі запаси, які включають:

- матеріально-речові цінності, які використовуються у тому чи іншому виді діяльності як предмети праці: сировина і матеріали, комплектуюча продукція, запасні частини, паливо;

- продукти праці: готова до реалізації продукція, товари (на складах постачально-збутових, торгівельно-закупочних та інших торгівельних організацій), напівфабрикати власного виробництва, а також продукція незавершеного виробництва (продукція, яка не пройшла весь технологічний цикл обробки: вироби не укомплектовані, які не пройшли випробувань та технічну прийомку, незавершені роботи);

- засоби праці, які приносять дохід або які експлуатуються в інших цілях менш 12 місяців, а також основні засоби вартістю менш 1000 грн.;

- грошові кошти, які включають гроші в касі підприємства, на розрахунковому рахунку та інших банківських рахунках, у тому числі на валютному рахунку (готівка);

- дебіторська заборгованість, яка утворюється у вигляді грошових боргів підприємству за відпущені покупцям і замовникам продукцію,

товари (виконані роботи, зроблені послуги) на умовах і за вартістю, обумовлених господарським договором, до моменту їх оплати;

- короткострокові фінансові вкладення – вкладення підприємства у короткострокові ліквідні цінні папери (акції, облигації, сертифікати), придбані для отримання доходів у строк, який не перевищує один рік, а також у наданні короткострокових (до року) позик іншим господарським суб'єктам .

З означення оборотних активів слідує неправомірність ототожнення понять “оборотні кошти” і “оборотні активи”. Результати аналізу свідчать, що склад оборотних коштів і оборотних активів не збігається. Оборотні активи містять, на відміну від оборотних коштів, елемент короткострокові інвестиції. Крім цього, є суттєва відмінність. Оборотні (мобільні) активи, особливо запаси сировини, матеріалів, палива та інше споживаються і витрачаються у процесі виробництва, тобто переносять свою вартість на готову продукцію. Оборотні кошти, як найбільш ліквідні ресурси, “не витрачаються і не споживаються”, тому що вони авансовані у виробництво.

Якщо б оборотні кошти споживались і витрачались, то після кожного циклу кругообігу діючому підприємству доводилось поповнювати оборотні кошти як мінімум на всю величину використаних у процесі виробництва і реалізації продукції оборотних фондів і фондів обігу . Але в дійсності цього не відбувається, навпаки, після кожного циклу кругообігу , прибутково працююче підприємство отримує приріст до авансованої у обіг грошової суми [5]. Критерієм функціонування обох є тимчасовий інтервал, тривалість періоду функціонування оборотних активів називається один рік, або операційний цикл, оборотних коштів – один рік, або кругообіг . Кругообіг оборотних коштів – це операційний цикл плюс цикл комерційно-фінансовий, тобто тривалість періоду функціонування оборотних коштів довше на час комерційно-фінансового циклу . Із цього

виходить, що вартісна величина оборотних коштів не може бути рівної величини оборотних активів. Наприклад, в оборотні активи (згідно структури бухгалтерського балансу) включаються всі грошові кошти організації, дебіторська заборгованість визначається за ціною реалізації, НДС за придбаними товарно-матеріальними цінностями, який пред'являється у подальшому для відрахування [63].

Розглянемо поняття “оборотні активи” та “оборотний капітал”. В політичній економіці капіталом називаються певні майнові блага, створені виробництвом та призначені слугувати для подальшого виробництва. В обліку капітал – це частина пасиву, що показує долю власника в засобах підприємства. Тобто капітал є власним джерелом коштів, ресурсів підприємства.

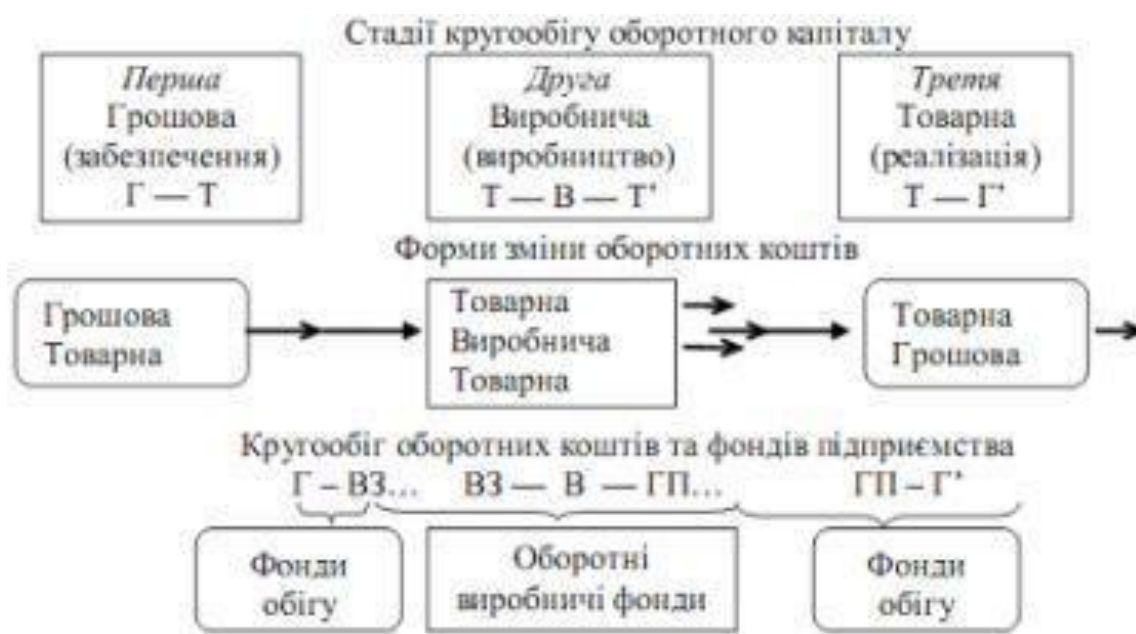
Таким чином, оборотний капітал – це частина капіталу підприємства, яка належить власнику та спрямовується на забезпечення підприємства оборотними коштами [9].

В літературі також зустрічається поняття “оборотні засоби” (В.Н. Копоруліна, С.В. Мочерний) [34], під яким розуміють те ж, що під оборотними коштами визнають інші автори. Однак таке визначення є некоректним перекладом з російської мови терміну “оборотные средства”. Поняття “средства” в російській мові має два значення: сукупність грошей, кредитів, капіталів; знаряддя для здійснення якої-небудь діяльності; способи дії для досягнення будь-чого. У даному випадку мова йде про перше значення даного слова і тому доцільним є переклад “оборотные средства” на “оборотні кошти”, оскільки “засоби” висвітлюють значення слова “средства” в другому випадку .

Необхідно також відрізнити від поняття “оборотні кошти” поняття “ресурси”, оскільки оборотні кошти є лише однією зі складових ресурсів, які об'єднують кошти, запаси, можливості, джерела засобів [9]. Тобто оборотні кошти є фінансовою категорією, опосередковуючою ланкою між

оборотним капіталом та оборотними фондами, фондами обігу, а в обліку – оборотними активами.

Потрібно також зазначити, що також можна зустріти в публікаціях трактування поняття “оборотні кошти” як позначення частини оборотних активів – грошових коштів. Але поняття “оборотні кошти” не можна використовувати в такому значенні, оскільки грошові кошти є лише однією з форм існування оборотних коштів, що видно на рис. 1.2 [63].

1.2. Стадії та форми кругообігу оборотного капіталу

Елементи оборотних коштів є складовими безперервного потоку господарських операцій. На початковій стадії (постачання) обороту оборотні кошти авансуються у формі грошових коштів та переходять у форму виробничих запасів; на другій стадії (виробництво) – виробничі запаси передаються у виробництво, результатом цієї стадії є перехід оборотного капіталу, тобто ресурси перетворюються на продукцію, роботи або послуги; на третій стадії (реалізації) оборотні кошти знову отримують форму грошових коштів. Крапки в схемі означають, що обіг оборотних коштів перервано, але процес кругообігу триватиме в іншій сфері. Характерною особливістю оборотних коштів є те, що при нормальному функціонуванні підприємства вони не залишають виробничу сферу –

оборотні кошти не витрачаються, а авансуються в різноманітні види поточних затрат підприємства.

Таким чином, оборотні кошти є фінансовою категорією, яка виступає проміжною ланкою між пасивом та активом балансу . У процесі діяльності підприємства окремі складові оборотних активів знаходяться на різних стадіях і в різних формах, тому склад оборотних активів можна представити у вигляді схеми, представленої на рис. 1.3 [5].

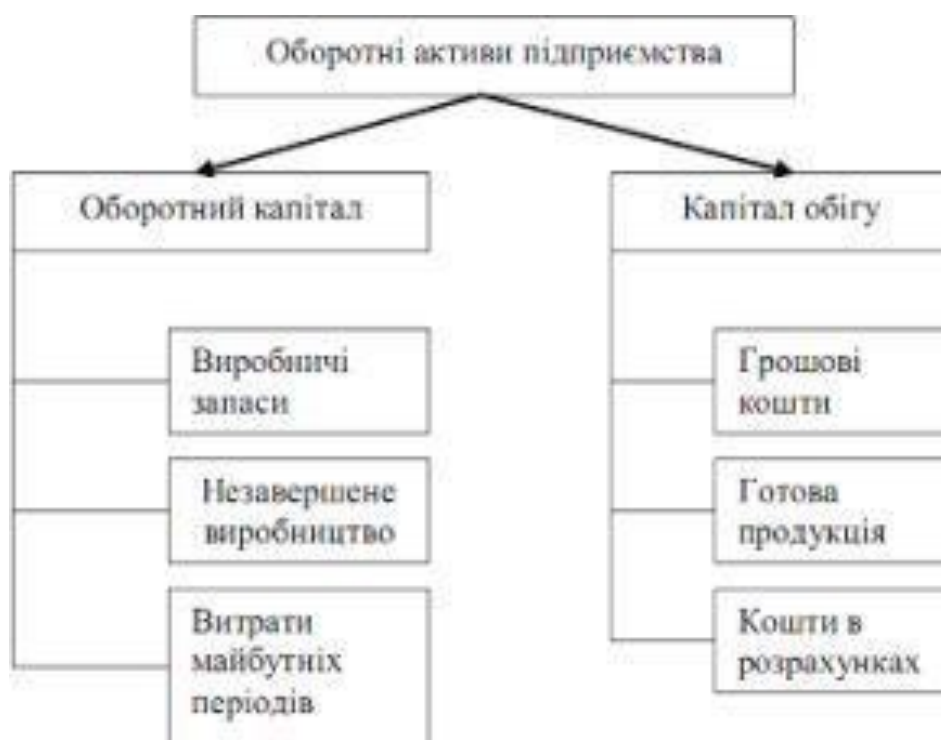

Рис. 1.3. Склад оборотних активів підприємства

Одна частина оборотного капіталу знаходиться у виробничих запасах, інша частина перебуває у вигляді незавершеного виробництва, а третя у вигляді готової продукції. Щодо капіталу обігу , то він представлений у вигляді грошових коштів, готової продукції та коштів у розрахунках. Висновки. Оборотні активи – термін, який визначено як найменування другого розділу активу бухгалтерського балансу , тобто до оборотних активів відносяться ті активи, які у бухгалтерському балансі відображаються у його другому розділі.

Таким чином, у зв'язку з різною економічною сутністю понять “оборотні активи”, “оборотні кошти”, “оборотний капітал” слід відмовитися від ототожнення цих економічних категорій і визначитися з термінологією, в першу чергу, в економічних словниках.

З виходом українських підприємств у міжнародний економічний простір і для досягнення порозуміння різних суб'єктів господарської діяльності у межах країни та за її кордоном необхідні єдина термінологія та методика аналізу оборотних коштів.

Тому, понятійний апарат повинен розвиватися і враховувати міжнародні стандарти, проте, слід добиватися того, щоб при їх використанні зберігся б сенс і велика відповідальність наукових економічних кіл.

1.2. Економічний зміст категорії “оборотні активи” підприємства в системі стандартів обліку

Оборотний капітал або оборотні (поточні) активи це сукупність майнових цінностей підприємства, що обслуговують поточний господарський процес і цілком споживаних протягом одного операційного (виробничо-комерційного) циклу [7]. Часто поняття оборотного капіталу розглядають як рішення по короткостроковому фінансуванню, що узагальнюють за назвою управління оборотним капіталом. Оборотний капітал складається з коштів і інших ліквідних активів, що можуть бути конвертовані в грошові кошти протягом року або операційного циклу. Склад оборотних активів відрізняється в залежності від області діяльності підприємства.

Дослідження теоретичних основ оборотних активів свідчить про те, що вони залишаються дискусійними. Це пояснюється складною і

багатогранною природою оборотних активів та їх матеріалізованої структури.

Сучасна економічна наука характеризується відсутністю єдиних методологічних підходів у трактуванні категорії оборотних активів, закономірностей їх руху, меж існування і співвідношення з іншими економічними категоріями (оборотний капітал, оборотні засоби, оборотні фонди, фонди обігу тощо).

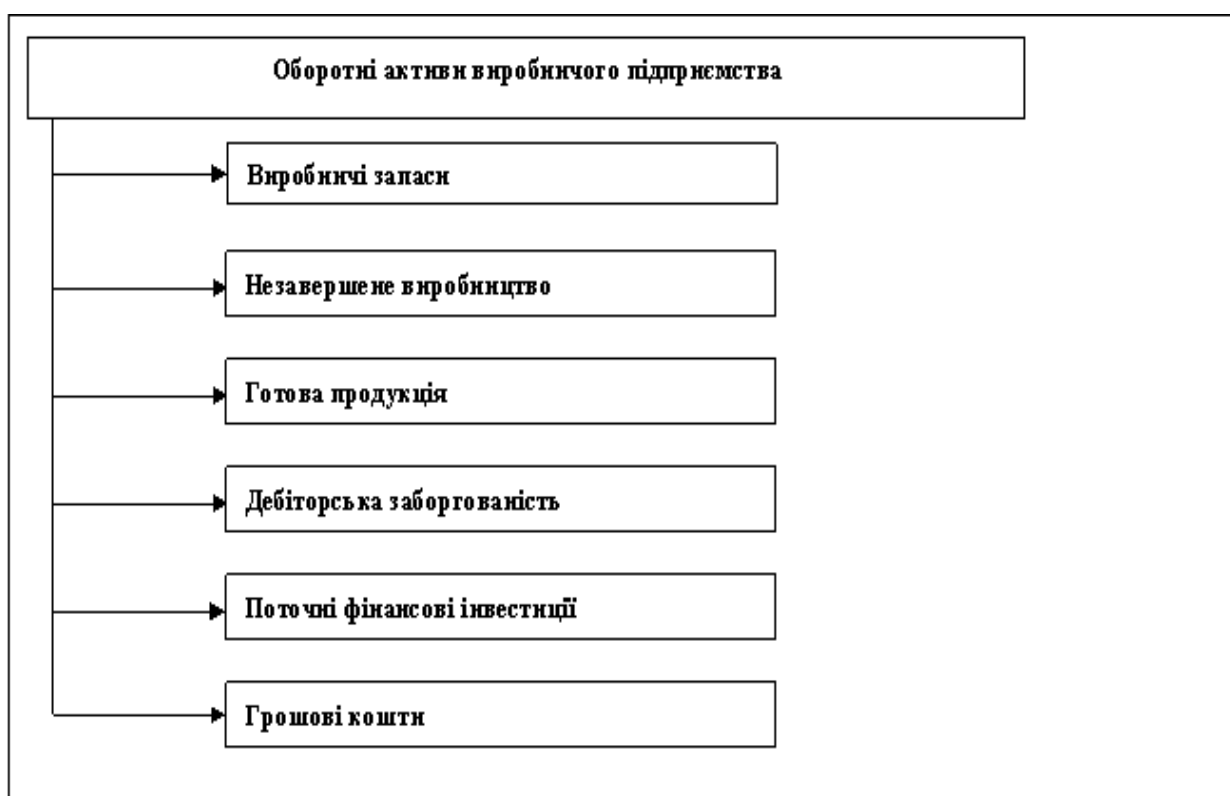

Рис. 1.4. Оборотні активи виробничого підприємства

Незважаючи на наявність численних теоретичних розробок, проблеми дослідження теоретичних засад оборотних активів залишаються фрагментарно дослідженими та потребують подальшого наукового обґрунтування. Розвиток знань стосовно оборотних активів неможливий

без застосування категоріального апарату економічної теорії, фінансів підприємств, фінансового менеджменту.

Як свідчить практика, у вітчизняній нормативній документації відсутнє розмежування поняття оборотний капітал та оборотні активи (кошти).

В П(С)БО 2 зазначено, що “Оборотні активи - грошові кошти та їх еквіваленти, які не обмежені у використанні, а також інші активи, призначені для реалізації або споживання протягом операційного циклу, або протягом дванадцяти місяців з дати балансу” [50].

Проаналізувавши поняття “оборотні активи” у різних літературних джерелах, можна виділити декілька підходів економістів до трактування сутності даного поняття:

- сукупність оборотних фондів та фондів обігу;
- оборотні засоби підприємств, що відображаються в активі їх бухгалтерського балансу;
- грошові кошти та їх еквіваленти, а також інші активи, що використовують в одному операційному циклі;
- сукупність майнових цінностей, які обслуговують поточну господарську діяльність підприємства і повністю споживаються протягом одного операційного циклу;
- засоби підприємства, які повністю переносять свою вартість на вартість виготовленої продукції.

Серед вчених найбільше прихильників визначення оборотних активів як сукупності оборотних фондів та фондів обігу; грошових коштів та їх еквівалентів, а також інших активів, що використовують в одному операційному циклі.

Б.Азрилиян А.Н. [3], Ф.Ф. Бутинець [13], В.І. Ждан [15], Н.М. Грабова [22], А.Г. Загородній [29], Н.В. Чебанова [71], К.Р. Гордієнко [20] та інші під оборотними активами розуміють грошові кошти та їх

еквіваленти, які не обмежені у використанні, а також інші активи, призначені для реалізації або споживання протягом операційного циклу, або протягом дванадцяти місяців з дати балансу.

У зарубіжній і вітчизняній літературі приділяється значна увага обліку оборотних активів підприємств, їх правильній оцінці, яка впливає на результати діяльності підприємства. Згідно П(с)БО 2, у балансі, звітній формі №1, статті “Виробничі запаси” показується вартість запасів сировини, основних і допоміжних матеріалів, палива, купованих напівфабрикатів і комплектуючих виробів, запасних частин, тари, будівельних та інших матеріалів, призначених для споживання в ході нормального операційного циклу.

Проаналізувавши вищенаведені визначення оборотних активів, запропонуємо власне визначення даного поняття. Оборотні активи – це сукупність майнових цінностей підприємства, що обслуговують поточний господарський процес і цілком споживаються протягом одного операційного (виробничо-комерційного) циклу.

Трактування, наведені у вітчизняній літературі, істотно відрізняються від тих, що наводяться в західних виданнях з фінансового менеджменту.

Так, у західній літературі наводиться визначення поняття "оборотний капітал", під яким розуміють категорію "працюючий капітал" (working capital). У роботі американських економістів Юджина Бріггема і Льюїса С. Гапенського "Фінансовий менеджмент" наведені дві дефініції працюючого капіталу: 1) валовий працюючий капітал, під яким розуміють поточні активи; 2) чистий працюючий капітал, під яким розуміють різницю між поточними активами і поточними пасивами [10].

У працях інших англійських і американських авторів працюючий капітал визначається як різниця між поточними активами і поточними пасивами, що характеризує ступінь ліквідності короткострокової

фінансової діяльності. Перевищення поточних активів над короткостроковими зобов'язаннями розглядається як капітал, що перебуває в обігу. Така думка виражена в працях Глена Арнольда, Кярана Уолша, Стефана Росса [73; 68].

Управління працюючим капіталом передбачає прийняття рішень як за поточними активами, так і за поточними пасивами. У середньому 50-55 % капіталу корпорації вкладається у валовий працюючий капітал. Фінансові менеджери корпорації до 60 % свого ділового часу присвячують вирішенню питань, пов'язаних із формуванням і фінансуванням працюючого капіталу.

До поточних активів відносять статті: грошові кошти; вкладення в цінні папери; рахунки до одержання, тобто дебітори; товарно-матеріальні запаси. Поточні пасиви, тобто джерела фінансування, можна розділити на дві частини: перша – короткострокові пасиви, друга – довгострокові позички, що погашаються в цьому році. До першої належать статті: рахунки до оплати, тобто кредити; нараховані, але не оплачені витрати; нараховані податки; короткостроковий борг. Друга частина являє собою довгостроковий борг, що за термінами погашається в даному фінансовому році.

Отже, слід розрізняти поняття оборотних активів, що ототожнюється з оборотним капіталом, та чистий робочий (оборотний) капітал.

Матеріальною основою будь-якого виробництва є засоби виробництва, які складаються із засобів та предметів праці, що беруть участь у створенні продукту. Але з огляду на відмінність у характері функціонування у процесі виробництва та способі перенесення вартості на створюваний продукт засоби праці набувають економічної форми позаоборотних активів, а предмети праці – оборотних.

Оборотні активи як натурально-речовинна категорія – це сукупність матеріально-речовинних цінностей і грошових коштів, які беруть участь у

створенні продукту, цілком споживаються у виробничому процесі і повністю переносять свою вартість на виробничий продукт упродовж операційного циклу або дванадцяти місяців з дати балансу (сировина, матеріали, готова продукція, грошові кошти тощо).

Разом з тим в умовах існування товарно-грошових відносин матеріальні засоби підприємств виражаються не лише в натуральній, а й у вартісній формі.

Отже, предмети праці у грошовій оцінці становлять виробничі оборотні фонди. До них на промислових підприємствах належать сировина, матеріали, паливо, запасні частини, пальне, інші матеріальні цінності. До складу виробничих оборотних фондів входять також незавершене виробництво та витрати майбутніх періодів. Основне призначення виробничих фондів полягає в забезпеченні планомірного й ритмічного процесу виробництва на підприємствах.

Крім виробничих оборотних фондів кожне підприємство має частину активів, що перебувають в обороті. Це готова продукція, грошові кошти на рахунках у банку та у касі підприємства, кошти в розрахунках тощо. Ця частина активів, оцінена у грошах, називається фондами обігу. Основне їх призначення полягає в забезпеченні коштами планомірного процесу обороту на підприємствах.

Але незважаючи на відмінності у призначенні оборотні фонди та фонди обігу тісно взаємопов'язані. Вони обслуговують єдиний процес відтворення на виробництві й забезпечують його неперервність.

Водночас оборотні фонди та фонди обігу є складовими оборотних активів, що відображають розміщення їх за сферами відтворення у процесі руху, і разом з тим самостійними економічними категоріями.

Економічною категорією, що об'єктивно існує, є оборотні активи. Для з'ясування економічного змісту оборотних активів необхідно розмежувати їх функціональні форми, яких вони постійно набирають і

змінюють, проходячи через сфери виробництва та обігу, пов'язувати рух (зміну) цих функціональних форм з рухом їх речових носіїв, а також розглядати оборотні активи як категорію в русі.

Оборотні активи підприємства характеризуються позитивними особливостями:

а) вони мають високу ліквідність, а частину становить безпосередньо грошові кошти. Це є найбільш істотною характеристикою оборотних активів. Ліквідність означає швидкість і простоту перетворення активу в готівку. Вона має два виміри: простота конвертації і утрата вартості. Високоліквідним вважається актив, що може бути швидко проданий без істотної утрати вартості. Оборотні активи в балансах українських підприємств, на відміну від балансів, складених згідно GAAP, наводяться в порядку наростання їхньої ліквідності (рис. 1.5.);

б) вони відносно легко можуть бути трансформовані з одного виду в іншій;

в) вони порівняно легко керовані, у зв'язку з чим може регулюватися швидкість їхньої оборотності;

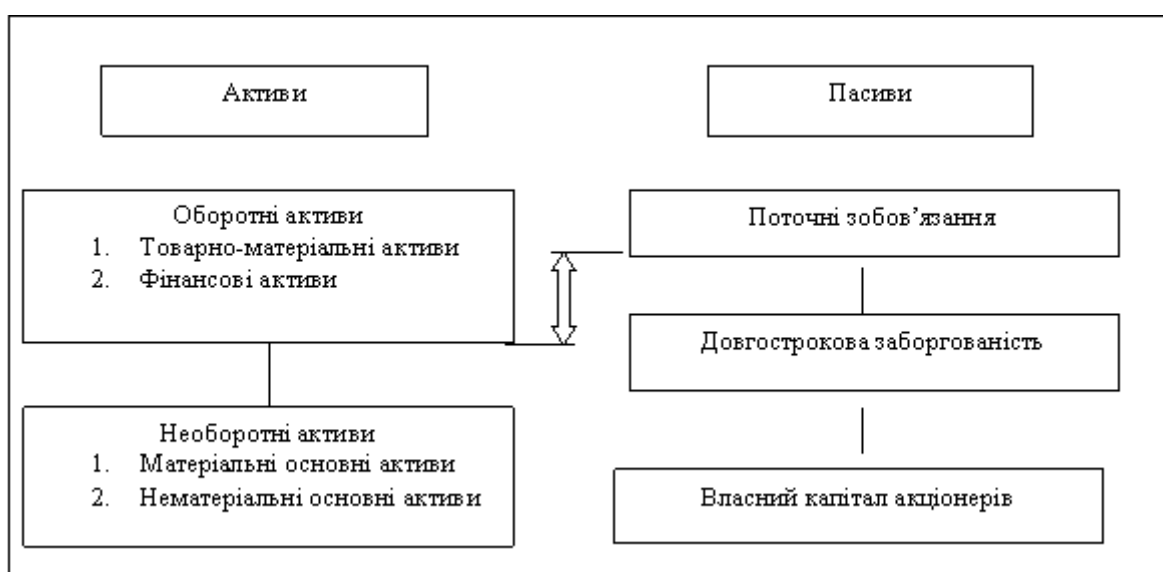

Рис. 1.5. Баланс підприємства

г) вони більш легко адаптуються в порівнянні з необоротними активами до змін кон'юнктури товарного і фінансового ринків.

Вади оборотних активів:

а) оборотні активи в грошовій формі і формі дебіторської заборгованості піддаються втраті вартості в процесі інфляції;

б) зайво накопичені запаси оборотних активів не генерують прибуток (за винятком поточних фінансових інвестицій), тому тримати ліквідні активи звичайно менш вигідно. Запаси матеріальних оборотних активів вимагають додаткових витрат на їхнє збереження і можуть бути піддані втратам у зв'язку з їх природним збитком;

в) частина оборотних активів, особливо дебіторська заборгованість, піддана фінансовому ризику втрат у зв'язку з несумлінністю партнерів, покупців і іноді персоналу підприємства.

По джерелах утворення оборотні кошти поділяються на власні і притягнуті (позикові). Власні оборотні кошти формуються за рахунок власного капіталу підприємства (статутний капітал, резервний капітал, нерозподілений прибуток і ін.). До складу позикових оборотних коштів входять банківські кредити, а також товарна кредиторська заборгованість. Їх надають підприємству в тимчасове користування. Одна частина платна (кредити і позики), інша безкоштовна (товарна кредиторська заборгованість).

Справді, якщо процес виробництва на кожному підприємстві неперервний, то оборотні активи, що обслуговують його, у кожний момент перебувають одночасно як у сфері виробництва у вигляді виробничих запасів, незавершеного виробництва, так і у сфері обігу у вигляді готових виробів та грошових коштів. Крім того, зі сфери виробництва вони переходять у сферу обігу і навпаки, тобто постійно перебувають у русі, проходячи три стадії кругообігу - грошову, товарну та виробничу.

В умовах товарно-грошових відносин рух, кругообіг товарно-матеріальних цінностей опосередковується їх вартістю, що не витрачається, не споживається подібно до її речових носіїв, а залишається в межах процесу відтворення і змінює лише форми свого руху. Так, К. Маркс писав: "вартість взагалі авансується, а не витрачається, оскільки ця вартість, проходячи різні фази свого кругообігу, знову повертається до свого вихідного пункту". Отже, оборотні активи не витрачаються, не споживаються, а авансуються та повертаються підприємству у процесі реалізації продукції.

Отже, оборотні активи як вартісна категорія - це вартість, авансована у кругообіг виробничих оборотних фондів та фондів обігу для забезпечення неперервності процесу виробництва та обігу.

До оборотних активів включаються як матеріальні, так і грошові ресурси. Тому ототожнювати їх з грошовими коштами економічно не обґрунтовано.

Узагальнення наведеного дає можливість стверджувати, що всебічне теоретичне дослідження категорії оборотних активів, правильне розуміння його сутності мають велике практичне значення.

Оборотний капітал і оборотні активи – ці поняття взаємопов'язані й тісно переплітаються між собою. Таким чином вони є тотожними.

Оборотні активи – це ті активи, без яких неможливе ведення господарської діяльності підприємства. Оборотним капіталом на кожному підприємстві оперують щоденно: закупають сировину і матеріали, використовують їх у виробництві, відвантажують готову продукцію, отримують гроші від дебіторів. Важливість ефективного управління оборотними активами важко переоцінити. Нестача оборотного капіталу може паралізувати діяльність підприємства або погіршити його ліквідність, а надлишок означатиме, що частина капіталу не працює і не приносить прибутку.

На основі аналізу визначень різних авторів запропоновано власне визначення оборотних активів – це сукупність майнових цінностей підприємства, що обслуговують поточний господарський процес і цілком споживаються протягом одного операційного (виробничо-комерційного) циклу.

Слід розрізняти оборотний (робочий) капітал і чистий оборотний капітал. Оборотний (робочий) капітал – це частина капіталу підприємства, вкладеного в готівку, ліквідні цінні папери, матеріальні запаси, незавершене виробництво, готову продукцію і дебіторську заборгованість.

Чистий оборотний капітал визначається як різниця між оборотними активами і поточною заборгованістю підприємства (відображає частку активів, які фінансуються з власного капіталу та довгострокових зобов'язань).

Подальші дослідження пов'язані з віднесенням об'єктів до оборотних чи необоротних. Цим зумовлена необхідність поділу ресурсів на окремі категорії, який потрібен для забезпечення відповідного сприйняття агрегованої інформації, яку повинні розуміти її користувачі.

Правильна класифікація інформації спрощує роботу аналітика через надання важливої, конкретної інформації. Класифікація та групування даних призводить до розуміння залежностей, тому класифікація повинна враховувати певні інтереси та бути доцільною при відповіді на певне питання.

1.3. Власний оборотний капітал підприємства: методика визначення, динаміка та тенденції структурних змін

Оборотні активи – це ті активи, без яких неможливе ведення господарської діяльності підприємства. Оборотним капіталом на кожному підприємстві оперують щоденно: закупають сировину і матеріали,

використовують їх у виробництві, відвантажують готову продукцію, отримують гроші від дебіторів. Важливість ефективного управління оборотними активами важко переоцінити. Нестача оборотного капіталу може паралізувати діяльність підприємства або погіршити його ліквідність, а надлишок означатиме, що частина капіталу не працює і не приносить прибутку.

Кожне підприємство формує власну політику управління оборотними активами. Ця політика встановлює необхідну потребу в оборотних активах, визначає їх склад і структуру та джерела, з яких повинні фінансуватися ці активи. Політика управління оборотними активами є частиною загальної фінансової стратегії підприємства.

Оборотні активи характеризуються відносно високою швидкістю їх обороту (власне, тому ці активи і називають оборотними). Кругообіг оборотного капіталу схематично можна зобразити так (Рис. 1.6):

Рис. 1.6. Кругообіг оборотного капіталу

Розраховуючи коефіцієнти оборотності поточних активів, можна встановити, з якою періодичністю вкладені в операційну діяльність

грошові кошти повертаються на підприємство. Якщо підприємство господарює ефективно, то його активи обертаються швидко і, проходячи всі стадії операційного циклу, приносять певний прибуток. На різних підприємствах швидкість обороту їхніх поточних активів є неоднаковою. На цей показник впливає: період кредитування підприємством покупців, час перебування сировини і матеріалів у запасах, тривалість виробничого циклу і період зберігання готової продукції на складі.

Для того, щоб відповісти на перше питання політики управління оборотним капіталом про те, який підтримувати рівень кожної категорії оборотних активів, треба спочатку проаналізувати склад і структуру цих активів (під складом оборотних активів розуміють сукупність їх елементів (статей); структура ж оборотних активів – це співвідношення між елементами в їх загальному обсязі). Структура поточних активів відображає специфіку операційного циклу підприємства.

В теорії та практиці фінансового менеджменту передбачено існування значної кількості показників для оцінки фінансової стійкості та інвестиційної привабливості господарюючих суб'єктів. Важливе місце серед них займає показник власного оборотного капіталу. На даний момент в економічній літературі не існує єдиної точки зору на методи визначення його величини.

Важливість даного економічного показника полягає в тому, що визначення розміру власного оборотного капіталу є одним із головних завдань аналізу джерел формування оборотного капіталу та приймає участь у розрахунку показників ліквідності та платоспроможності підприємств. Цим і пояснюється актуальність обраної теми.

Досліджуючи існуючі в науковій літературі методики визначення розміру власного оборотного капіталу було встановлено відсутність єдиної обґрунтованої методики визначення даного показника.

Склад і структура оборотних активів не є постійними. Вони змінюються як по роках, так і в межах одного року залежно від виробничого циклу, сезонності продажів, особливостей формування запасів, кредитної політики тощо. Всі ці фактори необхідно враховувати при аналізі ефективності використання оборотних активів конкретного підприємства.

Другим завданням політики управління оборотним капіталом підприємства є визначення джерел, за рахунок яких фінансуються поточні активи. Під час кругообігу оборотного капіталу ці джерела, як правило, не розрізняються. Так, в бухгалтерському обліку інформація про те, за рахунок яких коштів були закуплені сировина чи матеріали для виробництва, ніяк не фіксується. Однак принципи різного режиму використання власних і позичених коштів для фінансування оборотних активів є вирішальними факторами, які впливають на ефективність використання цих активів і всього капіталу акціонерного товариства.

Питання про джерела фінансування оборотних активів важливе ще з однієї позиції. Для більшості бізнесів властиві сезонні і/або циклічні коливання. Тому потреби підприємств в оборотному капіталі є нестабільними. Як правило, мінімальна (постійна) потреба в оборотних активах покривається за рахунок власного капіталу та довгострокових зобов'язань. Але в силу цілого ряду об'єктивних причин (сезонність, інфляція, зростання обсягів виробництва, несплата рахунків дебіторами), у підприємств виникають тимчасові додаткові потреби в оборотному капіталі. Задовольнити ці потреби тільки за рахунок власних джерел досить складно і, головне, недоцільно. Виникає потреба у залученні позикових коштів, зокрема короткострокових банківських кредитів. Призначення таких кредитів – це фінансування сезонних потреб підприємства, тимчасового збільшення товарно-матеріальних запасів чи тимчасового збільшення дебіторської заборгованості. Поряд з

банківськими кредитами, джерелами фінансування оборотних активів є також комерційні кредити інших підприємств (постачальників), які оформлені у вигляді позик, векселів, товарного кредиту і авансових платежів.

Для визначення частки активів, що фінансується за рахунок власного капіталу та довгострокових зобов'язань, використовують такий показник, як чистий робочий (оборотний) капітал (ЧРК). ЧРК вираховується як різниця між оборотними активами та поточними зобов'язаннями підприємства. Коли сума поточних зобов'язань залишається незмінною, ЧРК збільшується разом із збільшенням оборотних активів. З двох підприємств однієї галузі, за рівних сум активів у кожного, те, у якого більше чистого робочого капіталу, має вищу ліквідність, бо у нього більше ліквідних активів для покриття короткострокових боргів. З огляду на це чистий робочий капітал вважають показником ліквідності і фінансової стабільності підприємства. Перевищення оборотних активів над короткостроковими зобов'язаннями означає, що підприємство не тільки може погасити свої короткострокові борги, але й має фінансові ресурси для розширення своєї діяльності у майбутньому. Наявність чистого робочого капіталу служить для інвесторів і кредиторів позитивним індикатором для вкладення коштів у компанію.

Раціональне фінансування і використання оборотних активів має великий вплив на хід виробництва, фінансові результати і фінансовий стан підприємства, дозволяючи досягти успіху в конкретній ситуації при мінімально необхідній величині оборотного капіталу.

Власні ресурси підприємства відіграють важливу роль, оскільки забезпечують фінансову стійкість та майнову і операційну самостійність господарюючого суб'єкта, яка є необхідною для рентабельної діяльності. Власний оборотний капітал -це частина власних ресурсів підприємств, авансованих в обігові активи для забезпечення безперервного виробничого

процесу. Для нормального забезпечення господарської діяльності оборотним капіталом його величина встановлюється в межах $1/3$ величини власного капіталу [62]. В економічній літературі цей показник ще називають власними обіговими засобами, чистим обіговим капіталом [23], робочим, працюючим капіталом, чистими поточними активами.

Показник власного оборотного капіталу, що бере участь у розрахунку показника забезпеченості поточної діяльності власним капіталом, також розглядається як міра платоспроможності та фінансової стійкості підприємства. Можна також зустріти думку, відповідно до якої саме визначення оптимального для підприємства розміру власного оборотного капіталу є стрижнем політики фінансування оборотних активів.

Показник власного оборотного капіталу є розрахунковим і залежить як від структури активів, так і від структури джерел фінансування [11].

В сучасних умовах розвитку економіки підприємства стали більш зацікавлені у використанні переважно власних оборотних засобів, оскільки банки значно посилили умови видачі довгострокових позичок і підвищили процентні ставки за користування ними, а короткострокові позикові засоби не можуть бути використані для інвестицій у розвиток виробництва. Таким чином, в господарському обороті підприємств намітилася тенденція відмови від використання позикових засобів [42].

У разі якщо в підприємства є власні оборотні засоби, воно в змозі не лише сплатити свої поточні борги, але має кошти для розширення своєї діяльності. Оптимальне значення власних оборотних засобів залежить від сфери діяльності, обсягу реалізації, стану ринку, а їх нестача або надлишок свідчить про незадовільний стан платоспроможності підприємства [37].

Провівши критичний аналіз підходів різних вчених до висвітлення питання розрахунку власного оборотного капіталу у економічній літературі, було виявлено, що на даний час в науковій літературі не існує

єдиної точки зору щодо визначення методики розрахунку власного оборотного капіталу (ВОК). Підходи до визначення ВОК згруповані та представлені в табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Підходи до визначення власного оборотного капіталу

Автори	Методики визначення власного оборотного капіталу
Кононенко О., Маханько О., Цал-Цалко Ю., Філімоненков О., Чупіс А.	1. $I П - I А = \text{ряд. } 380 \text{ ф. } 1 - \text{ряд. } 080 \text{ ф. } 1$
Кононенко О., Маханько О.	2. $(II А + III А) - (II П + III П + IV П + V П) = (\text{ряд. } 260 \text{ ф.}1 + 270 \text{ ф.}1) - (\text{ряд. } 430 \text{ ф.}1 + \text{ряд. } 480 \text{ ф.}1 + \text{ряд. } 620 \text{ ф.}1 + \text{ряд. } 630 \text{ ф.}1)$
Шеремет О.О., Цал-Цалко Ю., Чупіс А., Мірошник Р., Меренюк Л., Ковальчук М.	3. $II А - M П = \text{ряд. } 260 \text{ ф.}1 - \text{ряд.}620 \text{ ф. } 1$
Бланк І.	4. $OA - ДЗКо - КЗК = \text{ряд. } 260 \text{ ф. } 1 - \text{ряд. } 480 \text{ ф. } 1 - \text{ряд. } 620 \text{ ф. } 1$
Бондар Н.	5. $ВК - В н.а = (\text{ряд. } 380+430+630 \text{ ф.}1) - \text{ряд. } 080 \text{ ф. } 1$

Дослідивши дані, зазначаємо що об'єднуючим фактором для цих методик є те, що до складу оборотного капіталу не включаються витрати майбутніх періодів (окрім методики 2). Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 2 “Баланс” визначає, що у складі витрат майбутніх періодів відображаються витрати, що мали місце протягом поточного або попередніх звітних періодів, але належать до наступних звітних періодів [50]. До витрат майбутніх періодів відносяться: орендна плата, витрати на рекламу, підписку, страховку й інші суми, сплачувані заздалегідь і пов'язані з наданням підприємству послуг.

Ми вважаємо, що витрати майбутніх періодів за економічним змістом є оборотним капіталом підприємства. Віднесення витрат майбутніх періодів до оборотних активів пояснюється тим, що незважаючи на те, що витрати, оплачені наперед, тобто здійснені заради отримання

прибутку, очікуваного в майбутньому, цілком ймовірно, що частина цього прибутку може бути отримана протягом одного року або операційного циклу підприємства. Таким чином, витрати майбутніх періодів зберігають грошові кошти підприємства.

В той же час не можемо оминати увагою і той факт, що з 2008 року в структурі активу балансу відбулися зміни, а саме, був введений IV розділ, що має назву “Необоротні активи та групи вибуття” (код рядка 275). Згідно з ПСБО 27 “Необоротні активи, утримувані для продажу та припинена діяльність” необоротні активи, групи вибуття, які визнані утримуваними для продажу, припиняють визнаватися у складі необоротних активів. На необоротні активи, утримувані для продажу, у т.ч. необоротні активи, що входять у групи вибуття, амортизація не нараховується.

Таким чином, основні засоби, які визнані утримуваними для продажу, переводять із необоротних активів у оборотні і по них припиняють нараховувати амортизацію [64].

Згідно з Інструкцією про застосування плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій [31] облік наявності та руху необоротних активів та груп вибуття, які визнаються утримуваними для продажу ведеться на субрахунку 286. Субрахунок 286 входить до 2 класу Плану рахунків бухгалтерського обліку [45], що має назву “Запаси”.

Оборотний капітал = Оборотні активи (код 260) + Витрати майбутніх періодів (код 270) + Необоротні активи та групи вибуття (код 275).

Відносно методик розрахунку власного оборотного капіталу, на нашу думку, не варто брати до уваги власний капітал підприємства (ф.1 ряд. 380) (методика 1,5), враховуючи той факт, що у сучасних умовах господарювання на підприємствах спостерігається від'ємне значення власного капіталу, що є наслідком великих витрат на виробництво та

отримання низьких доходів і, відповідно, сума нерозподіленого збитку перекриває суму власного капіталу.

Стосовно методики 2 та 4, то беруться до уваги довгострокові зобов'язання (ф.1 ряд. 480). Але, зазвичай, довгострокові позики надаються для формування основних засобів, а не оборотних. В зв'язку з вищевикладеним, на нашу думку, найбільш прийнятною є методика 3. Враховуючи пропозиції по розрахунку суми оборотного капіталу запропонована методика виглядає наступним чином:

$$\text{ВОК} = (\text{II A} + \text{III A} + \text{MA}) - \text{M II} = (\text{ряд. 260 ф.1} + \text{ряд. 270 ф. 1} + \text{ряд. 275 ф.1}) - \text{ряд.620 ф. 1}$$

Результати аналізу і контролю є підставою для прийняття оперативних рішень, уточнення існуючих і розробки майбутніх планів. Подальше удосконалення механізму господарювання вимагає посилення взаємозв'язку економічного аналізу і контролю з плануванням, більш повного використання результатів аналізу і контролю у вирішенні планових завдань. У зв'язку із посиленням ролі стратегічного планування подальший розвиток одержує прогнозний економічний аналіз.

Вивчення економіко-правового забезпечення аналізу і контролю оборотних активів дозволило встановити, що питання організації та методології їх обліку ще кардинально не вирішені і як наслідок цього – інформаційні ресурси щодо економіки на мікрорівні використовуються недостатньо. Увага змістилась з проблеми раціонального використання ресурсів та ефективного господарювання на проблеми складання звітності.

Висновки до розділу 1

Термін “оборотні активи” трактувався по-різному, в залежності від етапів розвитку економіки. В умовах адміністративно-командної системи більш розповсюдженим було поняття “оборотні кошти”.

З означення оборотних активів слідує неправомірність ототожнення понять “оборотні кошти” і “оборотні активи”. Результати аналізу свідчать, що склад оборотних коштів і оборотних активів не збігається. Оборотні активи містять, на відміну від оборотних коштів, елемент короткострокові інвестиції. Крім цього, є суттєва відмінність. Оборотні (мобільні) активи, особливо запаси сировини, матеріалів, палива та інше споживаються і витрачаються у процесі виробництва, тобто переносять свою вартість на готову продукцію.

Оборотні кошти, як найбільш ліквідні ресурси, “не витрачаються і не споживаються”, тому що вони авансовані у виробництво. Кількісно “оборотні кошти” як частина активів і “фонд оборотних коштів” як частина пасивів повинні збігатися. Оборотні виробничі фонди забезпечують безперервність виробничого процесу, а фонди обігу – реалізацію виробничої продукції на ринку і отримання грошових коштів, які гарантують благополучність підприємства. Ця економічна роль (призначення) оборотних коштів визначає їх сутність, яка забезпечує безперебійне функціонування процесу виробництва і процесу обігу.

У бухгалтерському балансі до оборотних активів відносять матеріально-виробничі запаси, які включають:

- матеріально-речові цінності, які використовуються у тому чи іншому виді діяльності як предмети праці: сировина і матеріали, комплектуюча продукція, запасні частини, паливо;

- продукти праці: готова до реалізації продукція, товари (на складах постачально-збутових, торгівельно-закупочних та інших торгівельних

організацій), напівфабрикати власного виробництва, а також продукція незавершеного виробництва (продукція, яка не пройшла весь технологічний цикл обробки: вироби не укомплектовані, які не пройшли випробувань та технічну прийомку, незавершені роботи);

- засоби праці, які приносять дохід або які експлуатуються в інших цілях менш 12 місяців, а також основні засоби вартістю менш 1000 грн.;

- грошові кошти, які включають гроші в касі підприємства, на розрахунковому рахунку та інших банківських рахунках, у тому числі на валютному рахунку (готівка);

- дебіторська заборгованість, яка утворюється у вигляді грошових боргів підприємству за відпущені покупцям і замовникам продукцію, товари (виконані роботи, зроблені послуги) на умовах і за вартістю, обумовлених господарським договором, до моменту їх оплати;

- короткострокові фінансові вкладення – вкладення підприємства у короткострокові ліквідні цінні папери (акції, облигації, сертифікати), придбані для отримання доходів у строк, який не перевищує один рік, а також у наданні короткострокових (до року) позик іншим господарським суб'єктам .

Результати аналізу свідчать, що склад оборотних коштів і оборотних активів не збігається. Оборотні активи містять, на відміну від оборотних коштів, елемент короткострокові інвестиції.

Оже ,оборотні кошти є фінансовою категорією, яка виступає проміжною ланкою між пасивом та активом балансу.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКУ ТА ЗВІТНОСТІ ОБОРОТНИХ АКТИВІВ

2.1. Організація та методика бухгалтерського обліку оборотних активів

Основним завданням управління оборотними активами є визначення і збереження оптимального рівня капіталовкладень в усі види оборотних активів: від сировини до готової продукції.

Оборотні активи великих підприємств – це, перш за все, його виробничі запаси, незавершене виробництво та готова продукція. Для виробничих запасів, списаних на виробництво, важливим є забезпечення порядку списання витрат на собівартість продукції, а для запасів готової продукції – організація обліку її вартості. Це має особливе значення для великих підприємств, де виробничий цикл триває понад трьох років. Момент здійснення виробничого споживання оборотних активів в таких умовах відокремлений від контролю за ними та собівартістю продукції, що формується в результаті здійснення витрат.

На сьогодні відсутня загальноприйнята класифікація методів обліку витрат і калькулювання собівартості продукції, крім того, це об'єкт гострих наукових дискусій.

Визначено, що підставою для класифікації методів обліку виробничих витрат повинен бути порядок їх накопичення і узагальнення за об'єктами бухгалтерського обліку, а для класифікації методів калькулювання собівартості продукції – спосіб групування і розподілу виробничих витрат між окремими видами готової продукції з метою визначення собівартості і управління витратами.

Вибір методів обліку витрат залежить від типу виробництва, його технології, а також від принципів організації, рівня автоматизації, номенклатури та складності виробництва продукції.

Саме тому вважаємо, що за способом пізнання предмета бухгалтерського обліку в рамках виробничої діяльності методи обліку витрат доцільно класифікувати за організаційними та технічними аспектами їх практичної реалізації (див. рис. 2.1).

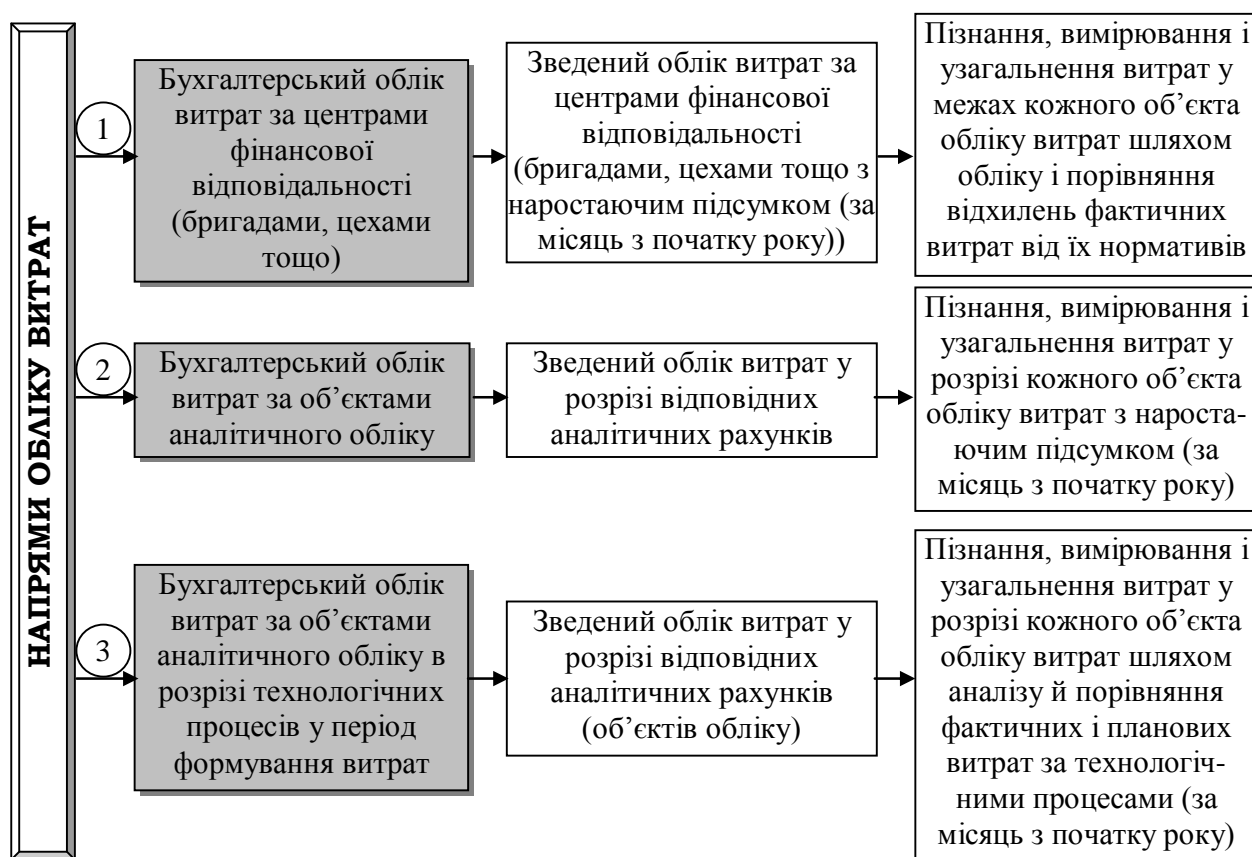

Рис. 2.1. Напрями організації і технічної реалізації методів обліку витрат і калькулювання собівартості продукції

Узагальнення особливостей застосування методів обліку виробничих витрат і калькулювання собівартості готової продукції свідчить про доцільність виділення наступних ознак їх класифікації: 1) оперативністю контролю – нормативний метод обліку витрат, метод обліку фактичних витрат; 2) об'єктами калькулювання – позамовний, попередільний

(попроцесний); 3) повнотою включення витрат до собівартості – повної та неповної собівартості.

Застосування запропонованої класифікації методів обліку витрат і калькулювання собівартості продукції забезпечує внутрішній контроль виробничого споживання оборотних активів, об'єктів управління та дозволяє оперативно здійснювати ціноутворення готової продукції.

В умовах нестабільності зовнішньої середовища, яка характеризується посиленням конкуренції, інфляційними процесами, кризою платежів, обмеженням джерел фінансування виробничої діяльності підприємств, недосконалим нормативно-правовим регулюванням, особливо актуальними стають питання забезпечення промислових підприємств необхідними оборотними коштами, їх ефективного використання та вибору оптимальних джерел фінансування. Від цього залежать можливості виконання виробничої програми підприємства, дотримання обов'язків перед покупцями, забезпечення стійкого фінансового положення й створення умов для подальшого конкурентоспроможного розвитку підприємства.

У зв'язку з вище приведеним, особливу актуальність набуває питання формування механізму обліку оборотних коштів, який враховує галузеву специфіку та сучасне становище промислових підприємств у економічній системі, що виступає засадою їх стійкого економічного росту.

Оборотні активи - це грошові кошти та їхні еквіваленти, що не обмежені у використанні, а також інші активи, призначені для реалізації чи споживання протягом операційного циклу чи протягом дванадцяти місяців із дати балансу [25, с. 175].

В економічній літературі існують різні підходи до визначення сутності оборотних коштів. Дехто з економістів спрощено трактує їх як «предмети праці», «матеріальні активи», «гроші, що обертаються».

У зарубіжній економічній літературі окремі автори визначають оборотний капітал як оборотні активи за мінусом короткострокових зобов'язань. У такий спосіб дається визначення власного оборотного капіталу.

Оборотні кошти являють собою сукупність коштів, авансованих для створення оборотних виробничих фондів і фондів обігу, що забезпечують їхній безперервний кругообіг. Оборотні виробничі фонди вступають у виробництво у своїй натуральній формі й у процесі виготовлення продукції цілком споживаються, переносячи свою вартість на створюваний продукт. Фонди обігу пов'язані із обслуговуванням процесу обігу товарів. Вони не беруть участь в утворенні вартості, а є її носіями. Після закінчення виробничого циклу, виготовлення готової продукції і її реалізації вартість оборотних коштів відшкодовується в складі виторгу від реалізації продукції (робіт, послуг). Це створює можливість систематичного поновлення процесу виробництва, що здійснюється шляхом безперервного кругообігу засобів підприємства [59, с. 64].

Склад оборотних коштів – це сукупність окремих елементів оборотних виробничих фондів і фондів обороту. Склад оборотних коштів у різних галузях економіки може мати певні особливості.

Оборотні кошти підприємства класифікуються за трьома ознаками:

- залежно від участі їх у кругообігу коштів;
- за методами планування, принципами організації і регулювання оборотних коштів;
- за джерелами формування оборотних коштів.

Відповідно до першої ознаки оборотні кошти підрозділяються на авансовані в:

- оборотні виробничі фонди;
- фонди обертання.

Залежно від методів планування оборотні кошти підрозділяються на:

- нормовані оборотні кошти;
- ненормовані оборотні кошти [59, с. 66].

Необхідність розподілу оборотних коштів на нормовані та ненормовані впливає з економічної доцільності досягнення найбільших результатів при найменших витратах. Встановлення нормативів за окремими статтями дозволяє забезпечити оптимальну потребу підприємства в обігових коштах.

До нормованих обігових коштів відносяться обігові кошти у виробничих запасах, виробництві, у рештках готової продукції на складах підприємства. Ненормовані обігові кошти включають усі фонди обертання за винятком готової продукції на складі.

За джерелами формування оборотні кошти підрозділяються на:

- власні кошти, які включають: статутний капітал, пайовий капітал, додатковий капітал, що вкладається, інший додатковий капітал, резервний капітал, нерозподілений прибуток, цільове фінансування;
- позичкові кошти, до яких можна віднести довгострокові кредити банків, інші довгострокові фінансові зобов'язання, короткострокові кредити банків, поточну заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями. Відомо, що через низку цілком об'єктивних причин (інфляція, зростання обсягів виробництва) у підприємства завжди виникає додаткова потреба в оборотних коштах. Тому підприємство використовує позичкові кошти: банківські та комерційні кредити, облігаційні позики [25, с. 179].

Поряд із банківськими кредитами джерелами фінансування оборотних коштів можуть бути також комерційні кредити інших підприємств і організацій, котрі оформляються як позики, векселі, товарні кредити, авансові платежі. Підприємства користуються також і інвестиційними податковими кредитами, тобто тимчасово відстроченими

податковими зобов'язаннями. Для одержання інвестиційного податкового кредиту підприємство укладає договір з податковою адміністрацією;

- додатково залучені джерела, які включають: кредиторську заборгованість за товари, роботи, послуги, а також поточні зобов'язання щодо отриманих авансів, розрахунків з бюджетом, позабюджетних платежів, розрахунків зі страхування, з оплати праці, з учасниками, за іншими поточними зобов'язаннями, резервів за сумнівними боргами, благодійні та інші надходження [32, с. 57].

На виробничих підприємствах оборотні активи, списані на собівартість продукції, що виготовляється, відіграють значну роль. Тому їх облік, збереження та раціональне використання в процесі виробництва має важливе значення у підвищенні ефективності господарської діяльності підприємств.

В оборотні активи більшість підприємств інвестує значні кошти, тому ці інвестиції не повинні бути невиправдано великими. Облік оборотних активів перебуває в центрі уваги всіх управлінських служб, що пов'язано з прагненням збільшити оборотність капіталу, вкладеного в оборотні активи, адже нераціональна організація бухгалтерського обліку руху оборотних активів може призвести до необґрунтованих витрат.

Оборотні активи мають найбільшу вагу в складі активів великих підприємств і є найважливішою складовою частиною витрат виробництва. В цілому по промисловості оборотні активи в запасах товарно-матеріальних цінностей в складі активів складають понад 40% всіх оборотних активів. За окремими галузями промисловості, зокрема, в машинобудуванні, їх частка коливається від 41% до 48%. Якщо виконання замовлення (виконання продукції на замовлення практикується на підприємствах машинобудування) займає великий період часу, то незавершене виробництво може досягти великих розмірів. Так, зокрема, в переробній промисловості в цілому і, особливо в машинобудуванні,

незавершене виробництво складає понад 35%, а готова продукція - понад 25%. Тобто понад 60% припадає на оборотні активи, капіталізовані в незавершене виробництво і готову продукцію [38, с. 53].

Складність процесу виробництва продукції, при якому відбувається виробниче споживання оборотних активів, свідчить про те, що між незавершеним виробництвом і готовими виробами, тривалість виробництва яких сягає понад трьох років, виникає хронологічний розрив.

Безперервність процесу виробництва та реалізації продукції на підприємстві супроводжується постійним рухом оборотних активів, що перебувають в його розпорядженні. Обсяг і структура оборотних активів в значній мірі залежать від обсягу витрат на виробництво та швидкості руху товарно-матеріальних цінностей.

Одним з важливих факторів ефективності процесу виробництва продукції є раціональне виробниче споживання оборотних активів, тому теоретичне дослідження економічної сутності категорії «оборотні активи» має важливе практичне значення.

Зміна умов господарювання зумовлює необхідність уточнення сутності таких понять, як «оборотні активи», «оборотні кошти» та «оборотний капітал», з метою забезпечення ритмічності, злагодженості та ефективності діяльності підприємства.

Відмітимо, що в публікаціях останніх років незначна увага приділена дослідженню економічної сутності понять «оборотний капітал», «оборотні кошти» та «оборотні активи», а зосереджено увагу на управлінському та контрольному аспектах.

Дослідження економічної сутності оборотних активів виявило наявність різних підходів науковців до трактування змісту поняття «оборотні активи», що зумовлено наступним спрямуванням: для ведення бухгалтерського обліку, планування, аналізу, контролю, управління в цілому. Вважаємо за доцільне під оборотними активами розуміти грошові

кошти та їх еквіваленти, що не обмежені у використанні, а також інші активи, призначені для реалізації чи споживання протягом дванадцяти місяців з дати балансу або операційного циклу, якщо він більший за рік. Відповідно, оборотні кошти є фінансовою категорією та грошовим вираженням вартості, вкладеної в оборотні активи. Наведені визначення понять дозволяють розмежувати ці категорії та забезпечити однозначність трактування для організації й ведення бухгалтерського обліку.

Проведений аналіз наукових праць за темою дослідження показав, що питанням бухгалтерського обліку, аналізу, контролю, планування і нормування оборотних активів та їх витрачання в процесі виробництва продукції присвячено особливу увагу науковцями. З'ясовано, що потребують подальшого дослідження питання вибору найбільш оптимальних методів обліку собівартості незавершеного виробництва й готової продукції для підвищення ефективності діяльності великих підприємств.

У ході проведеного дослідження виявлено проблему відсутності чітко структурованої класифікації оборотних активів підприємства для раціональної організації і ведення бухгалтерського обліку. Від застосування науково побудованої класифікації оборотних активів та віднесення об'єктів до певної групи залежить послідовність ведення бухгалтерського обліку, рівень деталізації бухгалтерської інформації, що формує необхідну інформаційну базу щодо групи чи певного об'єкта обліку для управління.

Встановлено, що основними та достатніми для управління є чотири ознаки класифікації оборотних активів: за економічною природою; принципами організації; видами (елементами), передбаченими Планом рахунків; характером джерел формування. Використання інших ознак призведе до зростання непродуктивних витрат часу бухгалтерського

персоналу в частині формування інформації і не сприятиме її корисності для керівного складу підприємства.

Узагальнення, порівняльний аналіз та систематизація поглядів вітчизняних і зарубіжних авторів на класифікацію оборотних активів дозволили встановити розгалуженість класифікаційних ознак, що нівелює їх практичне значення. З урахуванням сутності оборотних активів встановлено, що основними та достатніми для використання у практиці облікової роботи є чотири їх ознаки класифікації: за економічною природою; принципами організації; видами (елементами); характером джерел формування. Виділення наведених класифікаційних ознак є теоретично обґрунтованим і сприяє використанню розробленої класифікації оборотних активів у практичній діяльності підприємств. Застосування інших ознак для класифікації є фактором зростання непродуктивних витрат часу бухгалтера щодо формування відповідних інформаційних показників і не сприяє корисності інформації для управлінського персоналу.

2.2. Оборотні активи за нормативно-правовим забезпеченням та особливості їх відображення у фінансовій звітності

Розвиток ринкових відносин в Україні залежить від ефективних результатів діяльності підприємств, в досягненні яких важливе місце посідає організація обліку оборотних активів і відображення їх у фінансовій звітності.

Практика використання оборотних активів на підприємстві потребує якісного управління ними. Для цього необхідно достовірне відображення інформації об оборотних активах у фінансовій звітності.

Для підтвердження реальності та повноти фінансової звітності на підприємстві проводиться інвентаризація активів, результати якої потребують подальшого удосконалення в системі бухгалтерського обліку.

Оборотні активи - це грошові кошти та їх еквіваленти, що не обмежені у використанні, а також інші активи, призначені для реалізації чи споживання протягом операційного циклу чи протягом дванадцяти місяців з дати балансу [Положення(стандарт) бухгалтерського обліку 2 «Баланс»: Наказ Міністерства фінансів від 31.03]. Для здійснення процесу виробництва, поряд з основними засобами, необхідні оборотні кошти. Оборотні кошти поділяються на виробничі оборотні фонди та фонди обігу. У свою чергу, оборотні фонди поділяються на виробничі запаси; незавершене виробництво та напівфабрикати; витрати майбутніх періодів; а фонди обігу поділяються на готову продукцію; продукцію відвантажено, але не сплачено; кошти в розрахунках і грошові кошти. Розмір оборотних коштів, зайнятих у виробництві, визначається в основному тривалістю виробничих циклів виготовлення виробів, рівнем розвитку техніки, досконалістю технології, організацією виробництва і праці.

Структура оборотних коштів галузей промисловості різна. Це обумовлюється багатьма факторами, зокрема особливостями організації виробничого процесу, умовами постачання і збуту, місцезнаходженням постачальників і споживачів, структурою витрат на виробництво.

Найбільшу частину оборотних коштів промислових підприємств складають товарно-матеріальні цінності. Їх питома вага 75-87%. Структура оборотних коштів у товарно-матеріальних цінностях у різних галузях неоднакова. Найбільш висока питома вага виробничих запасів - на підприємствах легкої промисловості (переважають сировина і напівфабрикати - 70%). У машинобудуванні, порівняно з промисловістю в цілому, частка виробничих запасів нижче, а незавершеного виробництва і напівфабрикатів власного виготовлення - вище. Це обумовлюється тим, що

в машинобудуванні виробничий цикл більш тривалий, ніж у середньому по промисловості [19].

Також різна сума оборотних коштів у виробничих запасах сировини й матеріалів у різних галузях, що обумовлено техніко-економічними особливостями продукції, яка випускається ними.

Структура оборотних коштів і, перш за все, співвідношення виробничих оборотних фондів і фондів обігу мають велике значення. Чим більше частка коштів, вкладених у виробничі оборотні фонди і менше частка коштів, що спрямовуються на обслуговування сфери обігу, тим ефективніше здійснюється процес виробництва. Оборотні фонди займають переважну частину оборотних коштів - до 97-99% [19].

При значних відмінностях структури оборотних коштів окремих галузей, підприємств у будь-якому випадку найбільш раціональною є така структура, коли найбільша частина оборотних коштів вкладена в товарно-матеріальні цінності, а найменша – в грошові кошти і дебіторську заборгованість.

Наявність в підприємства достатніх оборотних коштів є необхідною передумовою його нормального функціонування. Управління оборотними коштами полягає в забезпеченні безперервності процесу виробництва і реалізації продукції з оптимальним розміром оборотних коштів. Це означає, що оборотні кошти підприємств мають бути розподілені по всіх стадіях кругообігу у відповідній формі в мінімальному, але достатньому обсязі [18].

Порядок визначення та правильне формування оборотних активів на підприємстві регулюється на рівні законодавства для забезпечення узгодженого обліку оборотних активів на підприємствах всіх видів діяльності та прав власності на території України:

П(с)БО 1 “Загальні вимоги до фінансової звітності”,

ПСБО 2 “Баланс”,

П(С)БО 3 “Звіт про фінансові результати”,

П(с)БО 4 “Звіт про рух грошових коштів”,

П(С)БО 9 “Запаси”,

Інструкція №291 “Про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов’язань і господарських операцій підприємств і організацій”.

У Балансі підприємства відображаються активи, зобов’язання та власний капітал підприємства за умови відповідності всім критеріям визнання. Якщо об’єкт бухгалтерського обліку не відповідає принаймні одному із критеріїв визнання, то він не відображається у Балансі.

Активи – ресурси, контрольовані підприємством у результаті минулих подій, використання яких, як очікується, приведе до надходження економічних вигод у майбутньому [49].

Згідно з [49], [50], оборотні активи підприємства показуються у фінансовій звітності в балансі, звіті про рух грошових коштів та примітках до фінансової звітності підприємства. Форма №3 “Звіт про рух грошових коштів” (оборотні активи) складається за даними форми №1 “Баланс” та форми №2 “Звіт про фінансові результати”.

Відповідно до форми №3 “Звіт про рух грошових коштів” виділяють три напрямки грошових надходжень та виплат, відповідно яких звіт ділиться на три частини:

рух грошових коштів унаслідок операційної діяльності;

рух грошових коштів унаслідок інвестиційної діяльності;

рух грошових коштів унаслідок фінансової діяльності.

Як правило, основний обсяг грошових потоків припадає на операційну діяльність. Виняток – періоди отримання або надання значних за обсягом кредитів, позик або проведення операцій з фінансовими вкладеннями.

Також тісний взаємозв'язок прослідковується між Планом рахунків та формами фінансової звітності. Баланс складається виходячи з залишків на рахунках 1 - 6 класів Плану рахунків. Зв'язок Плану рахунків та фінансової звітності, який було встановлено на основі вимог [50] до змісту окремих статей Балансу та [31], відображено у табл. 2.1. на прикладі оборотних активів.

Таким чином, оборотні активи — це сукупність матеріально-речовинних цінностей і грошових коштів, які беруть участь у створенні продукту, цілком споживаються у виробничому процесі і повністю переносять свою вартість на виробничий продукт упродовж операційного циклу або дванадцяти місяців з дати балансу.

Таблиця 2.1

Взаємозв'язок між статтями Балансу та рахунками Плану рахунків

Назва статті	Код рядка	Рахунки Плану рахунків, сальдо яких відображено у відповідних статтях звіту
1	2	3
Активи		
II. Оборотні активи		
Запаси:	100-140	Дт 20, 21, 22, 23, 25, 24, 26, 27,28
Векселі одержані	150	Дт 34
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги:		
чиста реалізаційна вартість	160	
первісна вартість	161	Дт 36
резерв сумнівних боргів	162	Кт 38
Дебіторська заборгованість за розрахунками:		
з бюджетом	170	Дт 641, 642
за виданими авансами	180	Дт 371
з нарахованих доходів	190	Дт 373
із внутрішніх розрахунків	200	Дт 377, 682, 683
Інша поточна дебіторська заборгованість	210	Дт 372, 374, 375, 376, 377, 642, 65, 66
Поточні фінансові інвестиції	220	Дт 352
Грошові кошти та їх еквіваленти:	230-250	Дт 30, 31, 33, 351, 643,644
Усього за розділом II	260	Сума за рядками 100 -160, 170 - 250

Можна зробити висновок, що при заповненні основних форм фінансової звітності на прикладі оборотних активів прослідковується

постійний взаємозв'язок всіх форм, що спрощує роботу бухгалтера та мінімізує можливість допустити помилку при розрахунках. Чітко це можна простежити на рівні класів рахунків та розділів звіту, та зробити висновок, що коректне використання Плану рахунків спрощує процес складання фінансової звітності.

Тобто можна стверджувати, що в Україні створено ґрунтовну методологічну базу щодо організації, проведення і регулювання бухгалтерського обліку активів, зокрема оборотних активів підприємств.

П(с)БО 1 “Загальні вимоги до фінансової звітності” визначає методологічні основи підготовки фінансової звітності та вимоги до визнання та розкриття її елементів. Згідно з П(с)БО 1,2,4, оборотні активи підприємства показуються у фінансовій звітності в балансі, звіті про рух грошових коштів та примітках до фінансової звітності підприємства.

Форма №3 “Звіт про рух грошових коштів” (оборотні активи) складається за даними форми №1 “Баланс” та форми №2 “Звіт про фінансові результати”. Методика складання цього звіту логічно пов'язана зі схемою, де базовими є готові показники бухгалтерського балансу і звіту про фінансові результати.

Звіт про рух грошових коштів розділяє грошові надходження і виплати на три напрями: операційна діяльність, інвестиційна та фінансова. Це дозволяє показати вплив кожного з трьох напрямів на грошові потоки і вплив грошових потоків на стан справ у кожному з трьох напрямів.

Відповідно до цих напрямів звіт ділиться на три частини:

- рух грошових коштів унаслідок операційної діяльності;
- рух грошових коштів унаслідок інвестиційної діяльності;
- рух грошових коштів унаслідок фінансової діяльності.

Як правило, основний обсяг грошових потоків припадає на операційну діяльність. Винятком є звітні періоди, протягом яких підприємство отримує або надає значні за обсягом кредити, позики або

проводить значні операції з фінансовими вкладеннями, купує або реалізує основні засоби та інші необоротні активи. Згідно з П(с)БО 4 “Звіт про рух грошових коштів” заповнюється за затвердженою формою. Перший розділ форми №3 складається непрямим методом, а другий і третій – прямим.

У звіті про рух грошових коштів сходяться разом два різні методи обліку доходів і витрат: метод нарахувань і касовий метод. Використання принципу нарахувань передбачає, що вхідним ресурсом є юридично визначена виручка, яка у звіті про фінансові результати позначається першим рядком, вихідним ресурсом визначається сукупність усіх витрат, нарахованих за фактом їх понесення. Результат діяльності у такому разі вимірюється різницею між визнаними витратами та доходами і називається фінансовим результатом. Використання касового методу визначає, що вхідним ресурсом є надходження грошей, а вихідним – грошові витрати. Результат діяльності у такому випадку вимірюється їх різницею, яка називається чистим грошовим потоком, чистим рухом грошових коштів або їх приростом.

Вплив показників статей балансу щодо оборотних активів підприємства на формування звіту про рух грошових коштів відбувається таким чином:

– зменшення за статтями запасів у звіті про рух грошових коштів відображається у колонці “Надходження”. Це означає, що протягом звітнього періоду запасів на реалізовану продукцію було витрачено більше, ніж сплачено грошей на їх придбання;

– збільшення за статтями запасів відображається у звіті про рух грошових коштів у колонці “Видаток”. Це означає, що протягом звітнього періоду грошей на їх придбання було сплачено більше, ніж цих запасів витрачено на реалізовану продукцію;

– зменшення за статтями поточної дебіторської заборгованості відображається у звіті у колонці “Надходження”. Це означає, що

підприємство отримало більше грошей, ніж було нараховано для одержання протягом звітного періоду;

Отже, вищевикладене показує залежність наявності грошових коштів від змін, які відбулись у деяких статтях балансу, зокрема оборотних активів підприємства. Ці та інші особливості відображення оборотних активів у фінансовій звітності заслуговують на подальші розробки і дослідження.

Можна стверджувати, що в Україні створено ґрунтовну методологічну базу щодо організації, проведення і регулювання бухгалтерського обліку активів, зокрема оборотних активів підприємств.

2.3.Облікова політика щодо оборотних активів підприємства як засіб відображення узгодженої та достовірної інформації

Кризові явища мають місце як в світовій економіці, так і в економіці окремої країни, однак, у переважній більшості випадків вони є несподіваними для економічних агентів. Останні часто неготові до подолання наслідків криз (хоча проблема прогнозування криз постійно перебуває в центрі уваги вчених, політиків, бізнесменів, урядовців), підтвердженням чому є фінансові втрати економічних агентів, значна кількість банкрутств з усіма їх наслідками, що незмінно супроводжують економічні кризи. Беззаперечним є факт використання вищим управлінським персоналом суб'єкта господарювання економічної інформації (переважну частку в якій займає облікова) для прийняття управлінських рішень щодо недопущення негативних наслідків економічної кризи або їх подолання на мікрорівні.

Облікова інформація, що надається вищому управлінському персоналу та інтерпретується ним, в обліковій практиці переважної більшості країн формується з урахуванням положень облікової політики,

сформованої конкретним суб'єктом господарювання. Це, з одного боку, призводить до виключної індивідуальності та неповторності облікової політики суб'єкта господарювання, можливості врахувати множину факторів і специфіку діяльності, а з іншого – до неточності, а іноді і недостовірності інформації, яка надається вищому управлінському персоналу. Така подвійна природа облікової політики визначає актуальність теми і необхідність подальших досліджень у цьому напрямку.

Незважаючи на відносну новизну питань формування та реалізації облікової політики для країн пострадянського простору, слід зазначити наявність значного теоретичного доробку із зазначеного питання. Питання формування та реалізації облікової політики знайшли відображення в працях багатьох як вітчизняних, так і зарубіжних учених. Не применшуючи накопиченого наукового доробку із зазначеного питання, слід зазначити, що залишаються невирішеними комплекс питань щодо формування облікової політики відносно окремих об'єктів бухгалтерського обліку з урахуванням варіації складових права власності, узгодження елементів облікової політики щодо вказаних об'єктів з договірною та податковою політикою. Усвідомлюючи складність та масштабність проблемного питання, що піднімається, обмежимося в цій публікації уточненням елементів облікової політики щодо матеріальних оборотних ресурсів.

Сьогодні в економічній науці існує багато підходів до виділення комплексу факторів, що призводять до виникнення криз. Серед таких факторів беззаперечно можна назвати: а) недостовірність і неповноту інформації, що наводиться у звітності суб'єктів господарювання (незважаючи на наявність серед нормативно закріплених якісних характеристик інформації, що наводиться у звітності, такої як достовірність), яка покладена в основу прийняття управлінських рішень; б) некоректна інтерпретація користувачами інформації, що наводиться у звітності; в)

неспівставність показників звітності суб'єктів господарювання на макрорівні.

Недостовірність і неповнота інформації, що наводиться у звітності суб'єктів господарювання, зумовлена рядом причин. Зокрема, сьогодні Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» обов'язок організувати бухгалтерський облік (у т.ч. формувати облікову політику, яка має застосовуватися у процесі складання та подання фінансових звітів) покладено на власника або уповноважений орган, який здійснює керівництво підприємством. Ураховуючи, що фінансова звітність складається на основі облікових даних і може бути достовірною лише за умови раціональної та правильної організації бухгалтерського обліку та його ведення, облікова політика, що сформував суб'єкт господарювання, має використовуватися ним також для ведення бухгалтерського обліку поточної господарської діяльності. Як стверджує проф. Н.М. Малюга, «незважаючи на значні напрацювання, що здійснювались вченими, доводиться констатувати невідповідність теоретичних положень і практичної діяльності. ...результати вивчення реформованої вітчизняної системи бухгалтерського обліку дозволяють стверджувати, що питання формування облікової політики підприємства ще перебуває в зародковому стані і, як наслідок, робота з її вдосконалення є актуальною» [35, с. 272].

Відкритим залишається питання, наскільки власники (керівники) є компетентними та мають необхідні знання для формування ефективної облікової політики. Підстава ставити під сумнів компетентність та знання власників (керівників) суб'єктів господарювання вбачається у наявності множини варіантів застосування елементів облікової політики в Україні (існує 716 636 160 комбінацій облікових моделей, передбачених П(С)БО [65, с. 89]), які впливають з чинного бухгалтерського законодавства. Кількість комбінацій облікових моделей щодо матеріальних оборотних

ресурсів сягає 30720¹. Сумнівним є той факт, що, розробляючи облікову політику підприємства, суб'єкти її формування аналізують зазначену множину варіантів та моделюють наслідки їх застосування та вплив на фінансові результати діяльності.

Крім того, обов'язок формувати облікову політику покладено, а відповідальність за його недотримання є відносно м'якою. Це призводить до формалізації положень Наказу про облікову політику значною кількістю суб'єктів господарювання. Підставою для такого твердження є зміст наказів про облікову політику суб'єктів господарювання, що проаналізовано, зокрема в частині змістовного наповнення елементів облікової політики щодо операцій з оборотними матеріальними ресурсами.

Так, накази про облікову політику, що діють на підприємствах, змістовне наповнення яких аналізується, мають переважно формальний характер, що пояснюється відсутністю в них положень, які відображають характер та особливості діяльності конкретного підприємства. Наприклад, підприємствами транспорту не висвітлюються особливості організації документообороту та методики обліку запасних частин, палива. У наказах про облікову політику виробничих підприємств є відсутніми положення про формування собівартості продукції (перелік і склад статей калькулювання, склад загально- виробничих витрат та бази їх розподілу) тощо. Таким чином, у переважній більшості випадків накази (положення) про облікову політику більшості підприємств, що аналізуються, містить лише загальні положення, які висвітлюються шляхом дублювання положень нормативних документів, що, у свою чергу, призводить до їх переобтяження зайвою інформацією.

Слід також зазначити, що деякі накази про облікову політику містять виключно методичні аспекти обліку запасів, не розкриваючи

---

¹ Показник розраховано на основі передбачених альтернативних варіантів П(С)БО 9 «Запаси», П(С)БО 30 «Біологічні активи» і Методичними рекомендаціями з бухгалтерського обліку запасів.

організаційно-технічної складової. Накази про облікову політику лише половини підприємств, що аналізуються, містять положення про коло осіб, які мають право на проведення операцій із матеріальними цінностями, здійснювати приймання-відпуск матеріалів та отримувати матеріали для виробничих потреб. Цей факт свідчить про відсутність на конкретному підприємстві системи внутрішнього контролю, зокрема, бухгалтерського, а також про неналежне ставлення та неусвідомлення керівництвом необхідності організації системи внутрішнього контролю, розподілу обов'язків, що надасть можливості, у випадку неналежного їх виконання, застосувати юридичну відповідальність.

Описані вище підходи до формування облікової політики є причиною некоректності інтерпретації користувачами інформації, наведеної у звітності. Крім того, до некоректності інтерпретації інформації призводять ще й неузгодженості критеріїв, покладених в основу визнання активів, у чинному законодавстві України.

Зокрема, йдеться про те, що відповідно до п. 1 ст. 139 Господарського кодексу України [Господарський кодекс України] (далі - ГК України) майном визнається сукупність речей та інших цінностей (включаючи нематеріальні активи), які мають вартісне визначення, виробляються чи використовуються в діяльності суб'єктів господарювання та відображаються в їх балансі або враховуються в інших передбачених законом формах обліку майна цих суб'єктів.

У той же час п. 1 ст. 66 ГК України визначено, що майно підприємства становлять виробничі та невиробничі фонди, а також інші цінності, вартість яких відображається в самостійному балансі підприємства. Таким чином, законодавці в основний критерій визнання майна підприємства закладають факт відображення (невідображення) його в балансі. Ураховуючи, що, відповідно до ст. 133 ГК України, основу правового режиму майна суб'єктів господарювання, на якій базується їх

господарська діяльність, становлять право власності та інші речові права – право господарського відання, право оперативного управління, а також інші речові права, передбачені Цивільним кодексом України (далі - ЦК України). Є логічним твердження, що в активі балансу суб'єкта господарювання відображається його власність, а точніше майно, належне йому на праві власності.

Однак, у процесі ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності складовою частиною якої є баланс, суб'єктам господарювання слід керуватися положеннями Закону України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” [55] (далі - ЗУ “Про бухгалтерський облік”) та вимогами національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку. А відповідно до ст. 1 ЗУ “Про бухгалтерський облік”, п. 3 П(С)БО 1 “Загальні вимоги до фінансової звітності” [49] (далі - П(С)БО 1) та пп. 2 п. 1 ст. 14 Податкового кодексу України [46] (далі - ПК України) активами визнаються ресурси, що контролюються підприємством у результаті минулих подій, використання яких, як очікується, призведе до отримання економічних вигод у майбутньому. Причому пояснення сутності контролю не знаходимо в жодному нормативному акті.

Суттєву невідповідність вищенаведеним нормативним актам, що регулюють ведення бухгалтерського обліку в Україні, знаходимо в Інструкції 291 [31]. Так, на рахунках класу 1 узагальнюється інформація про наявність і рух необоротних активів, що належать підприємству на правах власності, що отримуються на правах господарського відання, на праві оперативного управління, що отримується завдяки фінансовому лізингу, довірчому управлінні чи за договором оренди цілісного майнового комплексу.

Як бачимо, в основу відображення інформації на рахунках бухгалтерського обліку покладено правові режими майна, визначені ГК України, що в той же час суперечить ЗУ “Про бухгалтерський облік”,

П(С)БО 1, ПК України. Однак, у ряді випадків Інструкцією 291 передбачено можливість відображення необоротних активів у системі рахунків бухгалтерського обліку з урахуванням принципу контролю: “... господарські організації (крім державних (казенних) та комунальних підприємств) на окремих субрахунках третього порядку відповідних субрахунків із зазначенням належності до державної та/або комунальної власності відображають контрольовані ними (що перебувають в їх володінні та/або користуванні) необоротні активи, що є об’єктами права державної або комунальної власності, і які не увійшли до статутних капіталів господарських товариств, створених у процесі приватизації (корпоратизації)”.

Неспівставність показників звітності суб’єктів господарювання на макрорівні є логічним наслідком множини альтернативних варіантів облікової політики в Україні, що описується вище. Навіть якщо припустити, що під час зведення макроекономічних показників, в основу яких покладено інформацію, що наводиться в індивідуальній звітності суб’єктів господарювання, є відсутніми похибки та арифметичні помилки, то вона залишається непорівняною через різні методологічні підходи, покладені в основу її формування.

На думку проф. М.Л. Пятова, “досягти точного відображення господарської діяльності підприємства у бухгалтерській звітності неможливо” [56, с. 61].

Зважаючи на виявлені в ході аналізу змістовного наповнення наказів про облікову політику недоліки, доцільно мінімально необхідні елементи облікової політики щодо матеріальних оборотних ресурсів структурувати в розрізі її складових (рис. 2.2).

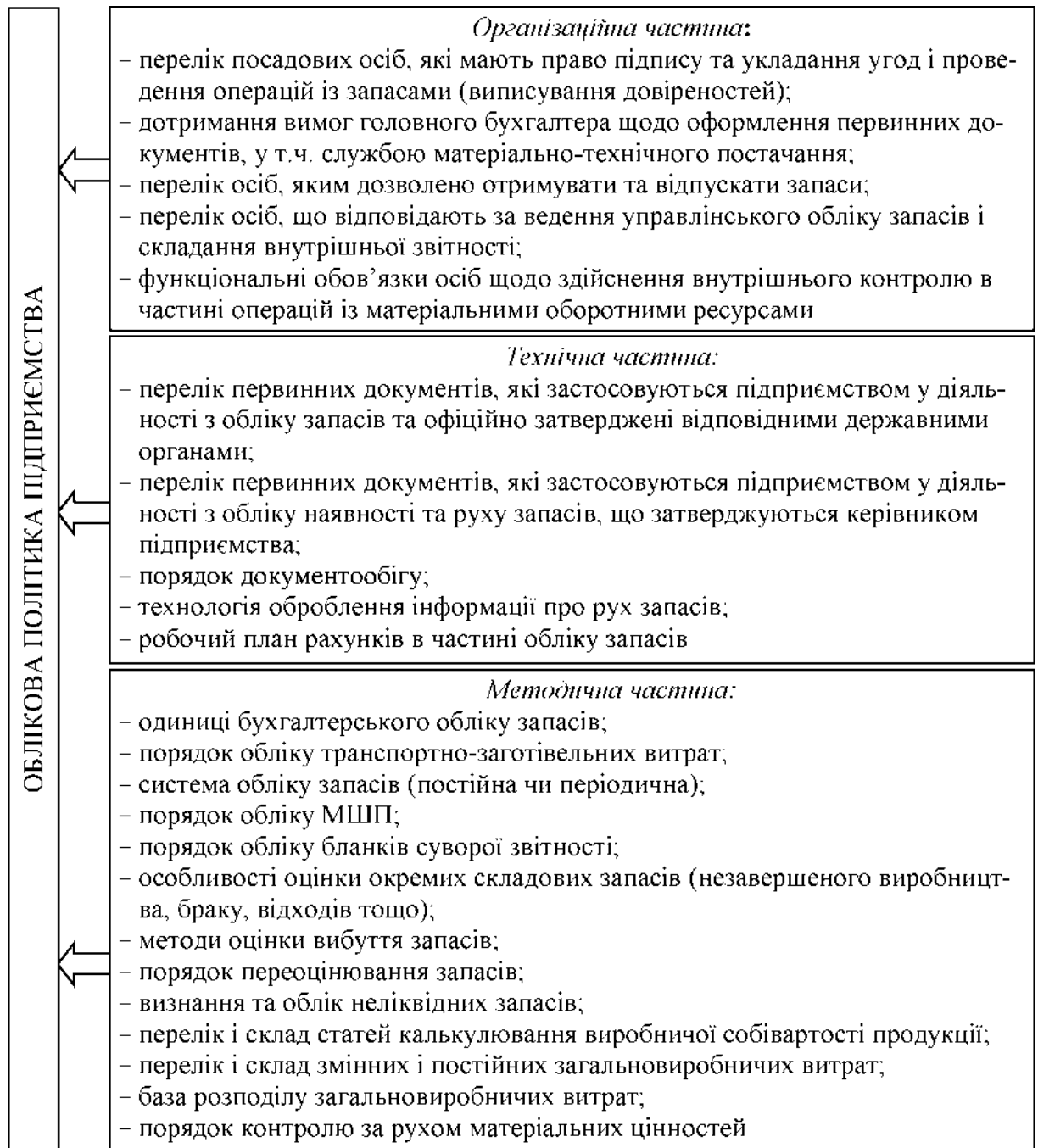

Рис. 2.2. Складові облікової політики щодо обліку оборотних матеріальних ресурсів підприємства

Організаційна частина містить загальні положення організації роботи бухгалтерської служби на підприємстві. Бухгалтерський облік оборотних матеріальних ресурсів потребує чіткого розподілу обов'язків і відповідальності осіб за виконання встановлених ділянок роботи. Тому в даній частині необхідним є встановлення кола осіб, які здійснюються на

підприємстві операції з матеріальними цінностями. Крім того, необхідно передбачити дотримання вимог головного бухгалтера щодо оформлення первинних документів, у т.ч. службою матеріально-технічного постачання.

Правом видавання дозволу на проведення господарських операцій із запасами, можуть наділятися керівник, головний бухгалтер, начальники цехів, діляниць, відділів, а правом на видачу-отримання товарно-матеріальних цінностей – комірники, завідувачі складами, завідувачі господарством та інші посадові і матеріально відповідальні особи. Кількість таких осіб повинна бути обмеженою, але достатньою, щоб у разі відсутності одного працівника його міг замінити інший, що має такі права. З усіма такими працівниками має бути укладено договір про матеріальну відповідальність. Зважаючи на те, що на сьогодні в Україні продовжують існувати відмінності між фінансовим і податковим обліком, доцільно внести до наказу і пункт про умови ведення податкового обліку. Рівень деталізації такого пункту може варіюватись, однак визначення відповідальних осіб за ведення податкового обліку загалом і за окремі ділянки обліку повинне бути передбачено в наказі про облікову політику підприємства. Для досягнення максимального ефекту за реалізації організаційних положень, що закріплені в наказі, паралельно на підприємстві мають бути розроблені посадові інструкції із чітким зазначенням прав та обов'язків осіб, що відповідають за конкретну ділянку обліку, а у випадку наявності бухгалтерської служби, положення про бухгалтерську службу, що затверджується керівником підприємства.

Технічна частина наказу має містити перелік форм внутрішніх первинних документів, що затверджуються керівником підприємства, які використовуються для оформлення матеріальних цінностей. Необхідним є визначення правил документообігу і технології оброблення інформації щодо запасів – встановлення чіткого порядку, виконавців і строків передавання документів (товарно-транспортних накладних, накладних на

внутрішнє переміщення, лімітно-забірних карток тощо), між структурними підрозділами, починаючи від моменту оприбуткування запасів до моменту передавання документів у архів. Як правило, порядок документообігу на підприємстві оформлюється відповідними графіками. Перелік документів з обліку оборотних матеріальних ресурсів, а також графіки документообігу наводяться в додатках до наказу про облікову політику підприємства. Крім того, технічна частина повинна містити перелік синтетичних і аналітичних рахунків, які використовуються на підприємстві для обліку матеріальних цінностей, які мають бути передбачені в розробленому робочому плані рахунків.

У методичній складовій облікової політики, у разі допущення різних методичних підходів до обліку окремих об'єктів передбачається застосування певної сукупності елементів. Елементи облікової політики в частині методики обираються підприємством індивідуально і можуть відрізнятися в різні періоди його діяльності. Так, нами пропонуються зазначення в обліковій політиці низки складових елементів для обліку оборотних матеріальних ресурсів: одиниці обліку; порядку визнання та первісної оцінки оборотних матеріальних ресурсів; порядку обліку транспортно-заготівельних витрат (ТЗВ); оцінки залишків незавершеного виробництва; методів списання запасів.

Запропоноване змістовне наповнення розділів положення про облікову політику в частині оборотних матеріальних ресурсів підприємства не є вичерпним і може варіюватись залежно від галузевої специфіки, сфери діяльності, обсягу виробництва. Проте, наведений вище підхід до формування облікової політики щодо операцій з оборотними матеріальними ресурсами суттєво підвищує рівень організації і методики їх обліку на підприємстві та, зокрема, дозволить підвищити достовірність і повноту інформації про них у фінансовій звітності.

Висновки до розділу 2

В умовах нестабільності зовнішньої середовища, яка характеризується посиленням конкуренції, інфляційними процесами, кризою платежів, обмеженням джерел фінансування виробничої діяльності підприємств, недосконалим нормативно-правовим регулюванням, особливо актуальними стають питання забезпечення промислових підприємств необхідними оборотними коштами, їх ефективного використання та вибору оптимальних джерел фінансування..

Аналіз змістовного наповнення наказів про облікову політику підприємств надає підстави стверджувати про факт формалізації положень наказу про облікову політику значною кількістю суб'єктів господарювання, а також недбале ставлення керівництвом підприємства до організації системи внутрішнього контролю. У результаті виявлених недоліків структуровано мінімально необхідні елементи облікової політики щодо матеріальних оборотних ресурсів у розрізі її складових. Запропоноване змістовне наповнення розділів положення про облікову політику не є вичерпним, однак окреслений підхід дозволить підвищити рівень організації і методики обліку оборотних матеріальних ресурсів на підприємстві та, зокрема, дозволить підвищити достовірність і повноту інформації про них у фінансовій звітності.

Зважаючи на важливість облікової політики суб'єкта господарювання, а також вплив складових на її змістовне наповнення складових права власності, що є в конкретного економічного агента, а також необхідність узгодження елементів облікової політики з договірною та податковою політикою перспективними вбачаються дослідження у цьому напрямку.

РОЗДІЛ 3

КОНТРОЛЬ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ОБОРОТНИМИ АКТИВАМИ ПІДПРИЄМСТВА

3.1.Облік, контроль та аналіз ефективного використання оборотних активів підприємства

Для підприємств України є важливим виявлення нагальних проблем обліку оборотних активів оборотних активів, що потребують вирішення, оскільки це сприяє забезпеченню формування достовірної, достатньо аналітичної інформації щодо оборотних активів для цілей управління. Крім того, важливе значення має контроль за збереженням та раціональним використанням в процесі виробництва оборотних активів.

Зарубіжні та вітчизняні науковці, які в своїх працях детально досліджували всі проблемні аспекти за наступними напрямками : аналізу оборотних активів (Велми Глен А., Сигел Дж., Шим Дж., Е.С.Хедріксен, а також вітчизняних Ф.Ф. Бутинець, Н.М. Грабова, Ю.К. Гришкунайта, Н.В. Дубенко, А.Г. Загородній, А.Ш. Маргуліс та інших); фінансового аспект у формування та використання оборотних активів(І.А. Бланка, О.Д. Василика, проф. Н.В. Колчена, Д.С. Молякова та ін); питання управління та контролю оборотних активів (Л.В. Пан, Р.С.Сорока); економічний аспект формування та використання оборотних активів (А.Н. Бородавкіна, Г.О. Крамаренко) та інших вчених [15].

Ряд вчених (Велш Глен А., Н.М. Грабова, А.Г. Загородній, Н.В. Колчина, А.Ф. Кондратьєва, Е.С. Хендріксен, Р.Л. Хом'як та ін.) під оборотними коштами розуміють грошові ресурси, що авансуються в оборотні виробничі фонди обігу для забезпечення безперервності виробництва та реалізації продукції.

П(С)БО 2 “Баланс” визначає, що оборотні активи - це грошові кошти та їх еквіваленти, не обмежені у використанні, а також інші активи, які призначені для реалізації чи споживання протягом операційного циклу чи протягом дванадцяти місяців з дати балансу [50].

Мельник Л.Г. та Корінцева О.І. вважають, що важливим напрямом поліпшення використання оборотних коштів є раціональне використання матеріальних ресурсів, зниження матеріаломісткості продукції.

Існує проблема щодо складу МШП. Згідно п.6 П(С)БО 9 України для цілей бухгалтерського обліку до складу запасів включають МШП, що використовуються протягом не більше одного року або нормального циклу, якщо він більше одного року. Крім того, П(С)БО 9 “Запаси” не містить переліку МШП, тому підприємства самі встановлюють і відображають в наказі про облікову політику склад МШП.

Ще однією проблемою, пов'язаною з організацією аналізу на підприємстві, є складна система цін на оборотні активи. Вивчаючи порядок використання облікової ціни та оптових договірних цін, слід зазначити, що застосування таких цін на підприємстві забезпечує єдність синтетичного й аналітичного обліку. Вважаємо, що з розвитком ринкових відносин стабілізуватимуться і договірні ціни, а це сприятиме спрощенню методики обліку.

Необхідно зазначити, що порядок формування витрат у фінансовому обліку дає широкі можливості для вуалювання доходів шляхом здійснення недоцільних витрат, а формування валових витрат в податковому обліку у зв'язку зі своєю направленістю на збільшення бази оподаткування передбачає жорсткий порядок формування валових витрат та цим стимулювання, наприклад, до вживання заходів щодо стягнення дебіторської заборгованості [44].

Рис. 3.1. Напрями контролю оборотних активів на великих підприємствах

Отже, для удосконалення процесу управління оборотними активами потрібно проводити більш різноманітні аналітичні дослідження, звертаючи особливу увагу на специфіку галузі, в якій працює підприємство. Не менш важливим є здійснення прогнозування показників ефективності використання оборотних активів. Дотримуючись запланованих показників можна простежити, чи відбулося погіршення роботи підприємства, а також визначити причини, що його викликали. В такому випадку завданням управління стане усунення факторів, які негативно вплинули на роботу підприємства.

Поступовий розвиток економічних відносин в Україні, загострення конкурентної боротьби призвело до виникнення необхідності оптимізації процесу управління майном підприємства в цілому та оборотними активами зокрема. Адже від оптимального складу активів та ефективності їх використання в значній мірі залежить фінансовий стан та фінансові результати діяльності підприємства.

Для будь-якого підприємства буде важливим визначити, чи повністю інформаційна база задовільняє потреби керівництва в системі управління, чи, можливо, необхідно удосконалити методологію та організацію обліку, аналізу і контролю, сприяти впровадженню автоматизованої системи управління, яка б дозволила покращити інформаційне забезпечення прийняття управлінських рішень.

У процесі дослідження даної проблеми звертається увага на методику проведення фінансового аналізу ефективності використання оборотних активів, визначення факторів, які негативно впливають на неї, а які навпаки прискорюють оборотність активів і зменшують тривалість операційного та фінансового циклів. Не можна забувати і про оптимізацію складу нормованих оборотних активів, так як їх надлишки викликають дефіцит грошових ресурсів і обмежують фінансову активність підприємства. З іншого боку нестача оборотних активів не дозволить підприємству виконати поставлені завдання виробництва та реалізації продукції.

На жаль, за сучасних умов господарювання, підприємства не надають належної уваги ґрунтовному аналізу та всебічному контролю ефективності використання запасів, фінансових інвестицій, дебіторської заборгованості та грошових потоків. На відміну від багатьох вітчизняних підприємств, іноземні компанії з розумом підходять до удосконалення обліку надходження та використання своїх оборотних коштів.

У дослідженні питань методології обліку, аналізу та контролю ефективності використання оборотних активів існує ряд наукових досліджень як вітчизняних так і зарубіжних вчених. Проте, викладені ними результати досліджень особливо щодо обліку, аналізу та аудиту ефективності використання оборотних активів є недостатніми і потребують подальшого удосконалення.

Таким чином виникає необхідність:

- обґрунтування концептуальних підходів щодо сутності і значення оборотних активів;
- уточнення терміну "оборотні активи" в різних галузях економічної науки;
- виявлення шляхів покращення методології бухгалтерського обліку оборотних активів, який є джерелом інформації для прийняття вагомих управлінських рішень керівництвом підприємства;
- уточнення інформаційного забезпечення аналізу оборотних активів та визначення шляхів його оптимізації;
- розробка пропозицій щодо підвищення ефективності використання оборотних активів шляхом проведення їх ґрунтового аналізу, а також забезпечення контролю за збереженням та використанням оборотних активів.

Для покращення забезпечення управління формування і використання оборотних активів підприємства необхідно визначити їх оптимальну структуру, відповідно до якої вести детальний аналітичний облік надходження і витрачання даних активів.

Задля удосконалення процесу управління оборотними активами економістам підприємства потрібно проводити більш різноманітні аналітичні дослідження, звертаючи особливу увагу на специфіку галузі, в якій працює підприємство. Не менш важливим є здійснення прогнозування показників ефективності використання оборотних активів. Дотримуючись

запланованих показників, можна простежити, чи відбулося погіршення роботи підприємства, а також визначити причини, що його викликали. В такому випадку завданням управління стане усунення факторів, які негативно вплинули на роботу підприємства.

Оборотні активи є важливою складовою матеріальної основи процесу виробництва. Від ступеня їх використання залежать кінцеві результати виробництва, фінансовий стан усіх підприємств. Покращення використання оборотних активів сприяє підвищенню рентабельності підприємств і, навпаки, погіршення їх використання й відвертання на позапланові цілі, капітальні вкладення та капітальний ремонт і інші витрати, що покриваються за рахунок спеціальних джерел, знижує ефективність використання оборотних активів, створює тяжкий фінансовий стан. Тому на підприємствах має бути організований систематичний контроль за використанням оборотних активів, що у них є. Цей контроль має включати:

- перевірку зберігання наявних у підприємства власних оборотних активів;
- перевірку вірності витрачання власних і позикових коштів, виявлення та ліквідацію надлишкових та непотрібних підприємству активів;
- перевірку ефективності здійснюваних на підприємстві заходів по економному витрачання на виробництво матеріальних цінностей та грошових коштів.

Важливим етапом у контролі за використанням власних оборотних активів є систематичне співставлення фактичної їх наявності з установленою потребою (нормативом), тому що як їх надлишок, так і недостача негативно впливають на діяльність підприємства.

Надлишок власних оборотних активів – це різниця між фактичною їх наявністю та встановленим нормативом. Якщо ж норматив перевищує

фактичну наявність оборотних активів, то у підприємства трапляється їх недостача, яка є наслідком невиконання плану прибутку, використання оборотних активів не за призначенням. Недостача власних оборотних активів на підприємствах покривається прибутком, коштами резервного фонду.

З метою забезпечення на підприємствах запланованого рівня оборотних активів необхідно не допускати понаднормативних вкладень у оборотні активи, відвертання оборотних активів у капітальні вкладення та на інші заходи. У зв'язку з цим важливим є здійснення контролю за використанням оборотних активів за цільовим призначенням. На багатьох підприємствах через невиконання плану прибутку або зростання вартості капітального будівництва, що виконується господарським способом, або у результаті перевитрат на інші виробничі заходи відвертаються не за призначенням власні оборотні активи. Шляхом контролю повинні бути визначені розміри та виявлені причини таких відхилень, розроблені заходи по їх усуненню та відновленню оборотних активів.

Контролюючи стан оборотних активів, слід визначати наповненість нормативу (потреби) як за окремими елементами та групами, так і по підприємству в цілому, виявляти причину відхилень.

3.2. Аналіз стану та структури оборотних активів перо-пухової фабрики Біллербек Україна

На сучасному етапі економічного розвитку в умовах ринкових відносин в Україні необхідно приділяти увагу організації управління оборотним капіталом промислових підприємств. Фінансова діяльність підприємства тісно пов'язана з формуванням і використанням оборотного капіталу. Йому належить особливе місце у структурі капіталу підприємства і від якості управління ним залежить безперервність процесу

виробництва та реалізації продукції, ліквідність підприємства, його платоспроможність і рентабельність. Тому управління оборотними коштами має актуальне значення для поліпшення фінансового стану підприємства. Проаналізуємо питому вагу оборотних активів у валюті балансу.

Таблиця 3.1.

Аналіз структури активів перо-пухової фабрики Біллербек Україна за 2010-2012 рр.

Активи	2010 р.	2011 р.	2012 р.	Відхилення (+,-)	
				2012-2010 рр.	2012-2011 рр.
I. Необоротні активи; у % до валюти балансу	4554 30,0	4040 21,5	3976 21,8	-578 -8,2	-64 0,3
II. Оборотні активи; у % до валюти балансу	10648 70,0	14732 78,4	14257 78,2	3609 8,2	-475 -0,2
III. Витрати майбутніх періодів; у % до валюти балансу	12 0,001	8 0,001	6 0,001	-6 -	-2 -
Баланс	15215	18780	18239	3024	-541

Отже, згідно даних наведених у таблиці 3.1., оборотні активи займають значну частину в активах підприємства, а саме 78,2 % у 2012 р., що на 8,2 % більше, ніж у 2010 р. та на 0,2% менше, ніж у 2011р.

Побудуємо графік динаміки оборотних активів підприємства.

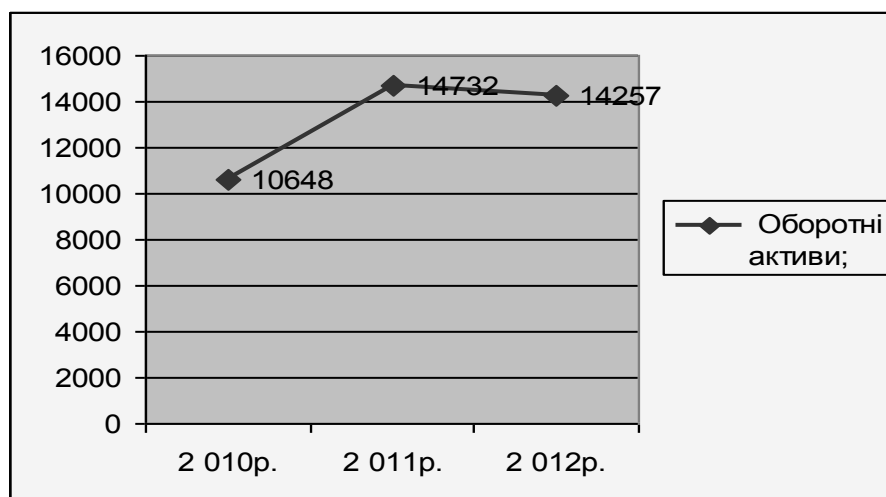

Рис.3.2. Динаміка оборотних активів перо-пухової фабрики Біллербек Україна за 2010-2012 рр.

Проведений аналіз і рис. 3.2. свідчать про зростання оборотних активів у 2012 р. на 3609 тис. грн., в порівнянні з 2010 р., проте зменшуються по відношенню суми оборотних активів у 2011 р. на 475 тис. грн.

Оборотні кошти можуть бути охарактеризовані з різних позицій, однак основними характеристиками є їх обсяг і структура.

Таблиця 3.2

Аналіз структури оборотних активів перо-пухової фабрики
Білльербек Україна за 2010 – 2012р.р.

Показник	2010 р.		2011р.		2012 р.		Відхилення	
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%
Виробничі запаси	3546	33,3	6717	45,6	6711	47,1	-6,0	1,5
Незавершене виробництво	-	-	-	-	-	-	-	-
Готова продукція	792	7,4	1526	10,4	1700	11,9	174	1,5
Товари	44	0,4	58	0,4	68	0,5	10	0,1
Векселі одержані	-	-	-	-	-	-	-	-
Дебіторська заборгованість	4955	46,5	5506	37,3	4748	33,3	-758	-4,0
Поточні фінансові інвестиції	-	-	-	-	-	-	-	-
Грошові кошти та їх еквіваленти:								
у національній валюті;	1281	12,0	914	6,2	1025	7,2	111,0	1,0
у іноземній валюті;	27	0,3	10	0,1	-	-	-	-
Інші оборотні активи	3	0,1	1	-	5	0,01	4	0,01
Усього разом	10648	100	14732	100	14257	100	-475	-

Побудуємо діаграму структури оборотних активів підприємства станом на 2012 р.

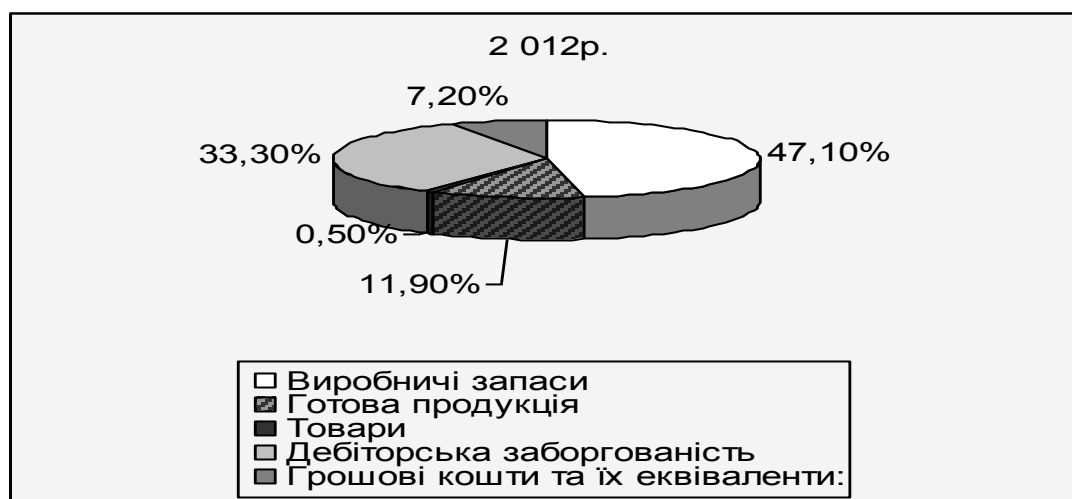

Рис. 3.3. Структура оборотних активів перо-пухової фабрики Біллербек Україна станом на 2012 р.

На основі проведеного аналізу та рис. 3.3, можна зробити висновки що основну частину оборотних активів підприємства займають виробничі запаси та дебіторська заборгованість. Ці показники у порівнянні з 2011р. йдуть на спад, зокрема запаси зменшились на 6 тис. грн., а дебіторська заборгованість на 758 тис. грн. Зростає сума готової продукції на 174 тис. грн. та грошові кошти на 111 тис. грн.

Важливе місце в оборотних активах належать дебіторській заборгованості, управління якою має значний вплив на фінансовий стан підприємства загалом. Тому, для налагодження ефективної роботи управління дебіторською заборгованістю необхідно постійно здійснювати її аналіз.

Основу питомої ваги дебіторської заборгованості складають розрахунки за товари, роботи і послуги, що у 2012 р. зменшуються і дорівнюють 4542 тис. грн., що на 129 тис. грн. менше, ніж у 2012 р. і на 583 тис. грн. менше, ніж у 2011 р. Мають тенденцію до зниження і розрахунки за виданими авансами: на 77 тис. грн., в порівнянні з 2010 р., на 174 тис. грн.. у порівнянні з 2011р.

Таблиця 3.3.

Аналіз структури дебіторської заборгованості перо-пухової фабрики
Біллербек Україна за 2010-2012 рр.

Склад дебіторської заборгованості	2010 р.	2011 р.	2012 р.	Зміни (+; -), тис. грн.	
				2012-2010	2012-2011
Розрахунки з дебіторами всього	4955	5506	4748	-207	-758
У тому числі: за товари, роботи і послуги	4671	5125	4542	-129	-583
з бюджетом	1	-	-	-1	-
за виданими авансами	283	380	206	-77	-174
Інша поточна заборгованість	-	1	-	-	-1
У % до вартості майна	32,6	29,3	26,0	-16,6	-3,3

Управління оборотними активами становить найбільшу частину операцій фінансово-господарської діяльності. Це пов'язано з великою кількістю елементів його внутрішнього матеріально-речового та фінансового складу, що вимагає індивідуалізації управління; високою динамікою трансформації його видів; пріоритетною роллю в забезпеченні платоспроможності, рентабельності та інших цільових результатів операційної діяльності підприємства. Тому, в наступному розділі проаналізуємо ефективність використання оборотних активів підприємства. з метою пошуку шляхів покращення управління ними.

В умовах ринкової економіки всі підприємства зацікавлені в ритмічному і стабільному функціонуванні. Щоб досягти високих результатів, потрібна чітко збудована, обґрунтована і ефективна фінансова політика управління активами. Важливою складовою частиною системи фінансового менеджменту підприємств був і залишається механізм управління оборотними активами. Справа в тому, що розробка досконалого механізму управління оборотними активами підприємств і

дієве застосування його на практиці є досить актуальною проблемою в даний час, оскільки ефективне формування і регулювання обсягу оборотних активів сприятиме підтримці оптимального рівня ліквідності, забезпечить оперативність виробничого і фінансового циклів діяльності, а отже досить високу платоспроможність і фінансову стійкість підприємств.

Значну частину оборотних активів займають запаси, тому розпочнемо з аналізу ефективності використання запасів підприємства.

Таблиця 3.4

Оцінка ефективності використання виробничих запасів

№ п/п	Показники	За 2010 рік	За 2011 рік	За 2012 рік	Темпи росту %
1	Обсяг виробництва продукції тис.грн.	21485,4	17970,7	14743,9	82,0
2	Матеріальні затрати	9485	8255	10273	124
3	Матеріаломісткість продукції	0,4	0,5	0,7	140
4	Матеріаловіддача	2,3	2,2	1,4	64

Дані таблиці 3.4 свідчать про те, що протягом 2011 – 2012 років підприємство «Біллербек Україна» збільшило матеріальні затрати, а саме на 2017 тис. грн. в порівнянні з 2010 р. Слід зауважити, що зниження питомої матеріаломісткості продукції є одним із джерел економії матеріальних ресурсів, що відображає рівень використання матеріальних ресурсів на окремий вид продукції. На аналізованому підприємстві матеріаломісткість продукції збільшується і коливається в межах 0,4-0,7 протягом 2011-2012 рр. Матеріаловіддача продукції є зворотнім показником до показника матеріаломісткості, і характеризує вихід продукції з кожної гривні витрачених матеріальних ресурсів. На аналізованому підприємстві матеріаловіддача протягом 2012 року зменшується на 0,8 відповідно до 2010 року.

Ефективність використання оборотних активів характеризують коефіцієнти оборотності. Серед них основними є:

1. Коефіцієнт оборотності оборотних активів показує скільки, грошових одиниць продукції приносить кожна одиниця оборотних активів:

$$K_{об} = \frac{\text{Чиста\_виручка\_від\_реалізації\_продукції}(p.035, ф.2)}{\text{Середня\_вартість\_оборотних\_активів}(p.260, ф.1)} \quad (3.1.)$$

Швидкість обороту активів багато в чому залежить від органічної будови капіталу (співвідношення основного і оборотного капіталу). Чим більше частка основного капіталу в загальній його сумі, тим повільніше він обертається, і навпаки, зі збільшенням питомої ваги оборотних активів прискорюється загальна оборотність капіталу (активів).

2. Коефіцієнт оборотності виробничих запасів - відображає число оборотів запасів і дозволяє виявити резерви зростання виробництва продукції. Зниження цього показника характеризує відносне зростання товарно-матеріальних запасів, що негативно впливає на фінансовий стан підприємства.

Коефіцієнт оборотності виробничих запасів розраховується за формулою:

$$K_з = \frac{\text{Собівартість\_реалізованої\_продукції}(p.040, ф.2)}{\text{Середня\_вартість\_виробничих\_запасів}(p.100, ф.1)} \quad (3.2.)$$

3. Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості (коштів у розрахунках) – показує кількість оборотів дебіторської заборгованості:

$$K_д = \frac{\text{Чиста\_виручка\_від\_реалізації\_продукції}(p.035, ф.2)}{\text{Середня\_величина\_дебіторської\_заборгованості}(p.050 + p.210, ф.1)} \quad (3.3.)$$

Розрахуємо наведені коефіцієнти.

Значення коефіцієнтів оборотності, наведених в таблиці 3.5. свідчать про зниження оборотності дебіторської заборгованості і порівнянні з 2010 р., протягом 2011-2012 рр. цей показник стабільний. Знижується ефективність використання виробничих запасів, та як наслідок оборотність

оборотних активів зменшується на 0,3 раз в порівнянні з 2010р., проте у 2012 р. відбувається незначне збільшення, а саме на 0,1 раз.

Таблиця 3.5.

Аналіз ефективності використання оборотних активів перо-пухової фабрики Біллербек Україна за 2010-2012 рр.

№ з/п	Показник	2010 р.	2011 р.	2012 р.	Відхилення	
					+,-	%
1	Оборотність дебіторської заборгованості, раз	3,7	2,6	2,6	-	-
2	Період погашення дебіторської заборгованості, днів	97,3	138,5	138,5	-	-
3	Оборотність виробничих запасів, раз	3,6	1,3	1,4	0,3	107
4	Оборотність оборотних активів, раз	1,2	0,8	0,9	0,1	112

Також при аналізі ефективності використання оборотних активів необхідно обчислити такі показники:

1. Коефіцієнт завантаження оборотних активів є оберненим до коефіцієнта обертання показником і визначається за формулою:

$$K_{з.об.} = \frac{\text{Середня вартість оборотних активів}}{\text{Чиста виручка від реалізації продукції}} \quad (3.4.)$$

2. Коефіцієнт ефективності (прибутковість оборотних активів) і рентабельності. Обчислюються за формулою:

$$K_{эф.об.} = \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Середня вартість оборотних активів}} \quad (3.6.)$$

Визначимо наведені показники.

Отже, рентабельність оборотних активів дуже низька. В 2012р. коефіцієнт рентабельності становить 0,03, що 0,10 менше, ніж у попередньому періоді.

Таблиця 3.6.

Аналіз рентабельності оборотних активів перо-пухової фабрики
Білльербек Україна за 2010-2012 рр.

№ з/п	Показник	2010 р.	2011 р.	2012 р.	Відхилення	
					+,-	%
1	Коефіцієнт завантаження оборотних активів	0,6	1,0	1,1	0,1	110
2	Коефіцієнт ефективності (прибутковість оборотних активів) і рентабельності	0,07	0,13	0,03	-0,10	23

Джерела формування оборотних активів значною мірою визначають ефективність їх використання. Встановлення оптимального співвідношення між власними і залученими джерелами, зумовленого специфічними особливостями кругообігу капіталу на тому чи іншому підприємстві, є важливим завданням системи управління. Достатній мінімум власних і позикових засобів має забезпечити безперервність руху оборотних активів на всіх стадіях кругообігу, що задовольняє потреби виробництва в матеріальних і грошових ресурсах, а також забезпечує своєчасні і повні розрахунки з постачальниками, бюджетом, банками та іншими ланками.

Таблиця 3.7.

Баланс оборотних коштів і джерел фінансування

Активи	2010 рік	2011 рік	2012 рік	Джерела формування	2010 рік	2011 рік	2012 рік
Необоротні активи	4554	4040	3976	Власний капітал	12504	14353	14686
Запаси	4382	8301	8479	Довгострокові зобов'язання	-	-	11
Дебіторська заборгованість	4955	5506	4748	Короткострокові зобов'язання	2491	3821	3133

продовження табл. 3.7

Грошові кошти та їх еквіваленти	1308	924	1025				
Витрати майбутніх періодів	13	8	6				
Інші оборотні активи	3	1	5				
Усього	15215	18780	18239	Всього джерел формування	15215	18780	18239

На підприємстві переважають власні джерела оборотних активів, що є позитивним фактом для діяльності загалом.

Отже, що стосується аналізу ефективності використання оборотних активів на підприємстві, то він дає змогу визначити недоліки в управлінні ними, сконцентрувати увагу на стадії формування джерел фінансування оборотних активів, удосконалити модель визначення оптимальних джерел фінансування оборотних активів залежно від стратегічного напрямку розвитку підприємства і, як наслідок, – підвищити ефективність та прибутковість діяльності підприємства.

3.3.Управління оборотними активами промислових підприємств та шляхи їх ефективного використання

Проблеми управління оборотним капіталом підприємства приваблюють все більшу увагу підприємців та представників вітчизняної фінансової науки. Це обумовлено трансформаційними процесами та фінансовою кризою, які відбуваються в українській економіці, розвитком не лише різноманітних форм власності, але й різноманітним поведінки власників та менеджерів підприємства.

Дані факти вимагають узагальнення теоретичних досліджень щодо питань управління оборотними активами та джерелами їх фінансування, напрямків підвищення ефективності їх використання, удосконалення інструментарію аналізу управління оборотними активами в сучасних умовах господарювання.

Аналіз основ управління оборотним капіталом [8; 36; 47; 57; 60] дозволяє зробити наступні висновки, які повинні бути враховані в системі загального менеджменту підприємства:

1. Основними особливостями кругообігу вартості, що розкривають економічну природу оборотного капіталу, є авансовий характер залучення коштів; об'єднання вартості, авансованої у оборотні виробничі фонди та фонди обігу, у єдину економічну категорію; наявність оборотних активів у мінімальному розмірі, що забезпечує безперервність процесів виробництва та реалізації продукції.

2. Оборотні активи – це активи, що характеризують сукупність майнових цінностей підприємства, обслуговуючих поточну виробничо-комерційну діяльність, величина яких визначається її масштабом та характером і залежить від специфіки виробничо-комерційного циклу, стану основних фондів підприємства, його взаємовідносин з контрагентами, а також макроекономічними параметрами.

3. Систему управління оборотними активами підприємства можна визначити як взаємопов'язану та взаємообумовлену систему елементів, що реагує на зміну внутрішнього та зовнішнього середовища, яка виявляє та усуває (нейтралізує) проблеми управління оборотними активами з метою максимізації позитивного ефекту виробничо-комерційної діяльності та пристосування її до умов, що змінюються.

4. Джерела формування оборотних активів у значній мірі визначають ефективність його використання. Визначення оптимального співвідношення між власними та залученими коштами, обумовленого

специфічними особливостями кругообігу фондів у тому чи іншому суб'єкті господарювання, є важливим завданням системи управління. У процесі управління формування оборотних активів повинні бути забезпечені права підприємств та організацій у поєднанні з підвищенням їх відповідальності за ефективне та раціональне використання капіталу. Достатній мінімум власного та залученого капіталу повинен забезпечити безперервність руху оборотного капіталу на всіх стадіях кругообігу, що задовольняє потреби виробництва у матеріальних та грошових ресурсах, а також забезпечує своєчасні та повні розрахунки з постачальниками, бюджетом, банками та іншими кореспондуючими ланками.

5. В умовах сучасної економіки України порушені пропорції фінансової стійкості підприємства. Майно набуло невиробничу, ризиковану форму, зростання оборотного капіталу має екстенсивний характер. Непродуктивне зростання оборотного капіталу супроводжується структурними диспропорціями, зростанням частки безнадійних боргів та збитків. Одночасно зростають витрати, пов'язані із залученням фінансових ресурсів. У зв'язку з цим необхідно виділити такий орієнтир в управлінні оборотним капіталом як “здатність до фінансування”, тобто можливість та готовність підприємства понести витрати щодо фінансування оборотних активів. При неспроможності до фінансування підприємство продукує екстенсивне зростання оборотного капіталу за рахунок боргового утримання своєї не конкурентоспроможності.

Оборотні активи суб'єктів господарювання це складна економічна категорія, в якій переплітається багато теоретичних і практичних питань. Серед них досить важливим є організація ефективного управління оборотними активами промислових підприємств.

Основні показники фінансово-господарської діяльності промислових підприємств багато в чому залежать від ефективного управління їх оборотними активами, вимоги до яких у сучасних умовах значно зростають.

У свою чергу основні показники діяльності підприємств впливають на розмір доходів держави, соціально-економічний розвиток країни, рівень життя населення.

Тому на даний час велике значення і особливу актуальність мають питання розробки шляхів ефективного управління оборотними активами підприємств. Ефективність використання оборотних коштів залежить від удосконалення управління ними на підприємстві.

Шляхами вдосконалення управління оборотними активами підприємств є :

1. Розробка політики управління оборотними активами.
2. Постійний розрахунок нормативів оборотних засобів.
3. Розробка плану фінансування по поставці товарно-матеріальних цінностей, який повинен включати:
  - визначення видів матеріальних ресурсів, які необхідні для забезпечення виробничо-господарської діяльності підприємства;
  - визначення кількості матеріальних ресурсів, які будуть потрібні для виконання виробничої програми;
  - недопущення ні застою, ні нестачі товарних запасів;
  - розрахунок необхідної площі складських приміщень для зберігання матеріальних ресурсів;
  - розрахунок мінімального і максимального рівня товарних запасів, який повинен здійснюватися у співпраці фінансового, виробничого і збутового відділу підприємства;
  - визначення витрат на матеріально-технічне постачання.
4. Розробка і реалізація політики цін і комерційних кредитів, спрямованих на прискорення оптимізації обсягів дебіторської заборгованості:
  - проведення якісного аналізу (оцінка дебіторів, аналіз реальної вартості існуючої дебіторської заборгованості);

- аналіз і планування грошових потоків з використанням коефіцієнтів інкасації;
  - факторинг.
5. Вдосконалення системи обліку і підвищення точності прогнозування грошових потоків:
- оптимізація необхідного резерву абсолютно ліквідних коштів;
  - підвищення ефективності використання вільних грошових активів;
  - прогнозування бюджету надходжень і видатків грошових коштів;
  - прогнозування балансу грошових потоків;
  - прогнозування доходів;
  - застосування методу екстраполяції оборотних активів;
  - застосування прогресивних форм безготівкових розрахунків.
6. Розробка плану виготовлення і реалізації готової продукції:
- раціональне виробництво продукції, пристосоване до ринкового попиту;
  - раціональна організація збуту готової продукції;
  - застосування системи знижок та акцій.
7. Поліпшення організації торговельно-комерційної роботи:
- створення маркетингових відділів;
  - вивчення споживчого попиту;
  - упровадження прогресивних форм і методів продажу.
8. Зосередження зусилля на подоланні кризи неплатежів та використання з цією метою методів таких інструментів:
- зміцнення фінансової дисципліни;
  - поліпшення претензійної роботи;
  - ширше використання у господарському процесі векселів;
  - вдосконалення розрахунків з постачальниками і покупцями;

- реструктуризація заборгованості;
- обмін боргових зобов'язань на цінні папери.

9. Своєчасне оформлення документації.

10. Дотримання платіжної та договірної дисципліни.

11. Періодичне проведення інвентаризації оборотних активів.

У процесі дослідження даної проблеми звертається увага на методику проведення фінансового аналізу ефективності використання оборотних активів, визначення факторів, які негативно впливають на неї, а які навпаки прискорюють оборотність активів і зменшують тривалість операційного та фінансового циклів. Не можна забувати і про оптимізацію складу нормованих оборотних активів, так як їх надлишки викликають дефіцит грошових ресурсів і обмежують фінансову активність підприємства. З іншого боку нестача оборотних активів не дозволить підприємству виконати поставлені завдання виробництва та реалізації продукції.

Подальші дослідження і розробки в галузі питань ефективного управління оборотними активами промислових підприємств мають величезне значення для покращення їх основних показників фінансово-господарської діяльності, підвищення доходів державного бюджету, прискорення соціально-економічного розвитку країни та підвищення благополуччя населення.

Висновки до розділу 3

Для будь-якого підприємства буде важливим визначити, чи повністю інформаційна база задовільняє потреби керівництва в системі управління, чи, можливо, необхідно удосконалити методологію та організацію обліку, аналізу і контролю, сприяти впровадженню автоматизованої системи управління, яка б дозволила покращити інформаційне забезпечення прийняття управлінських рішень.

На жаль, за сучасних умов господарювання, підприємства не надають належної уваги ґрунтовному аналізу та всебічному контролю ефективності використання запасів, фінансових інвестицій, дебіторської заборгованості та грошових потоків. На відміну від багатьох вітчизняних підприємств, іноземні компанії з розумом підходять до удосконалення обліку надходження та використання своїх оборотних коштів.

У дослідженні питань методології обліку, аналізу та контролю ефективності використання оборотних активів існує ряд наукових досліджень як вітчизняних так і зарубіжних вчених. Проте, викладені ними результати досліджень особливо щодо обліку, аналізу та аудиту ефективності використання оборотних активів є недостатніми і потребують подальшого удосконалення.

Задля удосконалення процесу управління оборотними активами економістам підприємства потрібно проводити більш різноманітні аналітичні дослідження, звертаючи особливу увагу на специфіку галузі, в якій працює підприємство. Не менш важливим є здійснення прогнозування показників ефективності використання оборотних активів.

Тому на підприємствах має бути організований систематичний контроль за використання оборотних активів, що є у них на балансі.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

З метою підвищення рівня обґрунтованості прийнятих рішень формування стратегії розвитку активів підприємства необхідно, що під час його формування необхідно застосовувати процесний підхід. На основі оцінювання та аналізу стратегічного потенціалу реалізується інтеграція функцій підприємства, системи управління ним через управління потенціалом. У дослідженні така мета досягається за рахунок системи показників і критеріїв оцінювання рівня розвитку всіх елементів стратегічного потенціалу, а також ефективності їх використання.

Таким чином, оцінку ефективності стратегії розвитку активів підприємства доцільно проводити за такими параметрами:

- 1.узгодженість стратегії із зовнішнім середовищем. У процесі такого оцінювання визначається наскільки розроблена стратегія управління відповідає прогнозованим змінам економіки країни, правовим умовам діяльності підприємств, а також кон'юктурі споживчого ринку;
- 2.внутрішня збалансованість стратегії. У процесі такого оцінювання визначається наскільки узгоджуються між собою окремі стратегічні цілі та політики ефективного управління, а також заходи щодо забезпечення реалізації стратегії. При цьому особлива увага звертається на їх несуперечність, логічну послідовність і узгодженість в часі;
- 3.реалізованість стратегії з урахуванням наявного ресурсного потенціалу підприємства. У процесі такого оцінювання насамперед розглядаються потенційні можливості підприємства у формуванні фінансових ресурсів за рахунок власних джерел для забезпечення всіх намічених напрямів його розвитку. Окрім цього, оцінюється рівень кваліфікації персоналу і його технічної оснащеності з позицій можливості реалізації вибраної стратегії;

4. прийнятність рівня ризиків, пов'язаних з реалізацією стратегії. Перехід до нової якості та зростання обсягу діяльності супроводжується переважно зростанням рівня всіх основних видів господарських ризиків, особливо фінансових і інвестиційних. Тому в процесі оцінювання необхідно визначити наскільки рівень цих ризиків є допустимим для діяльності підприємства з позицій їх можливих негативних фінансових наслідків;

5. результативність стратегії. Оцінка результативності стратегії базується передусім на визначенні економічної ефективності її реалізації. Разом з цим оцінюються і позаекономічні результати, що досягаються в процесі реалізації цієї стратегії (зростання ділової репутації підприємства; підвищення рівня керованості структурними одиницями і підрозділами; зростання рівня обслуговування й іміджу підприємства у покупців; поліпшення психологічного клімату на підприємстві і умов праці персоналу тощо).

Отже, стратегія розвитку активів підприємства є невід'ємною складовою розвитку його стратегічного потенціалу в довготерміновій перспективі, при цьому актуальним є оцінювання стратегічного потенціалу підприємства саме за складовою розвитку його активів, а у перспективі подальших досліджень вважаємо доцільним деталізацію стратегії розвитку активів за його елементами та формування складових матриці портфельного аналізу.

Здійснивши аналіз стану оборотних активів досліджуваного підприємства ми можемо зробити наступні висновки :

1. Оборотні активи займають значну частину в активах підприємства, а саме 78, 2 % у 2012 р., що на 8, 2 % більше, ніж у 2010 р. та на 0,2% менше. ніж у 2011р. Протягом 2010-2012 рр. відбувається зростання оборотних активів у 2012 р. на 3609 тис. грн., в порівнянні з 2010 р., проте зменшуються по відношенню суми оборотних активів у 2011 р. на 475 тис.

грн. основну частину оборотних активів підприємства займають виробничі запаси та дебіторська заборгованість. Ці показники у порівнянні з 2011р. йдуть на спад, зокрема запаси зменшились на 6 тис. грн., а дебіторська заборгованість на 758 тис. грн. Зростає сума готової продукції на 174 тис. грн. та грошові кошти на 11 тис. грн.

2. Протягом 2011 – 2012 років підприємство «Біллербек Україна» збільшило матеріальні затрати, а саме на 2017 тис. грн. в порівнянні з 2010 р. Матеріаломісткість продукції збільшується і коливається в межах 0,4-0,7 протягом 2011-2012 рр. Матеріаловіддача протягом 2012 року зменшується на 0,8 відповідно до 2010 року. Значення коефіцієнтів оборотності свідчать про зниження оборотності дебіторської заборгованості і порівнянні з 2010 р., протягом 2011-2012 рр. цей показник стабільний. Знижується ефективність використання виробничих запасів, та як наслідок оборотність оборотних активів зменшується на 0,3 раз в порівнянні з 2010р., проте у 2012 р. відбувається незначне збільшення, а саме на 0,1 раз. Рентабельність оборотних активів дуже низька. В 2012р. коефіцієнт рентабельності становить 0,03, що 0,10 менше, ніж у попередньому періоді. На підприємстві переважають власні джерела оборотних активів, що є позитивним фактом для діяльності загалом.

На основі проведеного дослідження можемо запропонувати деякі шляхи підвищення ефективності використання оборотних активів:

- поліпшення організації складського господарства на основі його механізації й автоматизації; зменшення тривалості міжопераційних періодів за рахунок ретельної підготовки виробництва, останнє передбачає зменшення перебоїв і забезпечення ритмічної роботи підприємств; підвищення коефіцієнта використання матеріалів;
- застосування більш точного нормування витрат матеріалів; застосування автоматичного устаткування, гнучких виробничих систем; комплексне використання сировини і відходів виробництва;

- скорочення невиробничих витрат матеріалів; підвищення змінності виробництва підвищення якості сировини, матеріалів і готової продукції;
- заміна дорогих матеріалів більш дешевими, тобто здешевлення матеріалів покращення системи постачання та збуту удосконалення конструкцій виробів;

б. удосконалення конструкцій виробів та виробничих процесів.

Для покращення забезпечення управління формування і використання оборотних активів підприємства необхідно визначити їх оптимальну структуру, відповідно до якої вести детальний аналітичний облік надходження і витрачання даних активів.

Задля удосконалення процесу управління оборотними активами економістам підприємства потрібно проводити більш різноманітні аналітичні дослідження, звертаючи особливу увагу на специфіку галузі, в якій працює підприємство. Не менш важливим є здійснення прогнозування показників ефективності використання оборотних активів. Дотримуючись запланованих показників, можна простежити, чи відбулося погіршення роботи підприємства, а також визначити причини, що його викликали. В такому випадку завданням управління стане усунення факторів, які негативно вплинули на роботу підприємства.

Отже, підприємствам України є важливим виявлення нагальних проблем обліку оборотних активів, що потребують вирішення, оскільки це сприяє забезпеченню формування достовірної, достатньо аналітичної інформації щодо оборотних активів для цілей управління. Крім того, важливе значення має контроль за збереженням та раціональним використанням в процесі виробництва оборотних активів.

Відсутність управління оборотними активами підприємств призводить до розбалансованої діяльності, що спричиняє виникнення ризикових ситуацій. Саме до таких ситуацій можна віднести недостатність оборотних активів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрютина М.С. Анализ финансово-хозяйственной деятельности предприятия./ М.С. Абрютина, А.В. Грачев – М., 2002. – 255 с.
2. Адамс Р. Основы аудита: Пер. с англ./ Под ред. Я.В.Соколова. - М.: Аудит. СНИТИ, 1995.- 393 с.
3. Азрилиян А.Н. Большой экономический словарь / А.Н. Азрилияна. - 4-е изд. доп. и перераб. - М.: Институт новой экономики, 1999. - 1248 с.
4. Базилевич В.Д. Ринкова економіка: основні поняття і категорії: Навч. посіб. / В. Базилевич, К.С. Базилевич. - К.: Знання, 2006. - 263 с.
5. Баранов Э.П. Динамика промышленного производства и деловой активности предприятия/ Э.П. Баранов // Экономист. – 2001. – №8. – С. 24.
6. Бланк И. Основы финансового менеджмента / Бланк И. - К. : Ника - центр, 1999. - Т. 1. -592 с.
7. Бланк И.А. Словарь-справочник финансового менеджера. - К.: “Ника-Центр”, 1998. - 480 с.
8. Бланк И.А. Управление активами и капиталом предприятия. - К.: Ника-Цент, Эльга, 2003. - 523 с.
9. Бланк И.А. Управление активами. / И.А. Бланк– К.: Ника-Центр, Эльга, 2000. – 270 с.
10. Брічхем Євхен. Основи фінансового менеджменту: Пер. з англ. - К.: Молодь, 1997. - 1000 с.
11. Бугріменко Р. Обґрунтування критеріїв та системи показників оцінки ефективності політики фінансування обігових активів [Електронний ресурс] / Р.М.Бугріменко, Л.І.Безгінова, Ю.Э.Чирва // Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг

(Збірник наукових праць ХДУХТ) 2008. – Вип.1. – С.200. – Режим доступу до журн.: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Es/2008_1/08_1_2.htm

12. Бунич П.Г. Экономико-математические методы управления оборотными средствами. / П.Г. Бунич – М., 1973. – 323 с.

13. Бутинець Ф.Ф. Бухгалтерський словник / Ф.Ф. Бутинець. - Житомир: ПП "Рута", 2001. - 224 с.

14. Бутинець Ф.Ф. Бухгалтерський облік у зарубіжних країнах: Навч. посіб./ Ф.Ф. Бутинець, Л.Л. Горецька. – Житомир: Рута, 2004.

15. Бухгалтерський управлінський облік. Навчальний посібник/під ред. Ф.Ф. Бутиця, Л.В. Чихлявської, Н.В. Герасимчука. Житомир: ЖІТІ, 2000р - 448с.

16. Василенко В.О. Виробничий (операційний менеджмент) / В.О. Василенко, Т.І. – Ткаченко За ред. В.О. Василенка. – К.: ЦУЛ, 2003. – 532 с.

17. Васильева Л.С. Финансовый анализ: [учебник] / Л. С.Васильева. - К. : Центр учебной литературы, 2007. - 528 с.

18. Войтенко Т. Все об учете затрат на производственном предприятии : учебник / Т. Войтенко, Н. Ворона. - Х. : Фактор, 2005. - 266 с.

19. Гетьман О. О. Економіка підприємства : навч. посібник / О. О. Гетьман. - К. : ЦУЛ, 2006. - 488 с.

20. Гордієнко К.Д. Економічний тлумачний словник / Гордієнко К.Д. Понятійна база законодавства України у сфері економіки ^ид. 2-е, перероб. і доп.). - К.: Т, 2007. - 36 с.

21. Господарський кодекс України [Електронний ресурс]: [№ 436-ГУ від 16 січ. 2003 р.]. - Режим доступу: <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15/print1327303393130331>>.

22. Грабова Н.М. Теорія бухгалтерського обліку: Навч. посібник / Грабова Н.М. - 6-те вид. - К.: А.СХ, 2002. - 266 с.

23. Гридчина М. Финансовый менеджмент: Курс лекцій / Гридчина М. - 2-е изд., перераб. и доп. - К.: МАУП, 2002. - с.78
24. Данилюк М. Фінансовий менеджмент: Навчальний посібник. / Данилюк М., Савич В. - К.: Центр навчальної літератури, 2004. - с.86
25. Демченко Т.А. Економічна суть оборотних активів і проблеми їх визнання й класифікації // Актуальні проблеми економіки. - 2011. - № 12. - С. 175-189.
26. Демченко Т.А. Оборотні активи та їх відображення в бухгалтерському обліку і фінансовій звітності // Актуальні проблеми економіки. - 2007. - № 9. -С. 179-184.
27. Економічний енциклопедичний словник: У 2 т. Т. 2 / Дочерний С.В., Ларіна Я.С., Устенко ОА, Юрій С.І.], за ред. С.В. Мочерного. - Львів: Світ, 2006. - 568 с.
28. Ефимова О.В.Финансовый анализ: [учебник для ВУЗов] / О. В. Ефимова. - К. : Центр учебной литературы. - 3-е изд., испр. и доп., 2007. - 365 с.
29. Загородній А.Г. Фінансово-економічний словник / А.Т. Загородній, Г.Л. Вознюк - К.: Знання, 2007. - 1072 с.
30. Золотогоров В.Г. Энциклопедический словарь по экономике / Злотогоров В.Т. - Мк: Полымя, 1997 - 571 с.
31. Інструкція “Про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов’язань і господарських операцій підприємств і організацій” від 30.11.1999 №291. // Все про бухгалтерський облік. - 2009 р. - № 20. - С.2
32. Коваль О. Оборотні активи у податковому та бухгалтерському обліку // Справочник экономиста. – 2010. – № 3. – С. 57-62.
33. Кононенко О. Аналіз фінансової звітності./ Кононенко О., Маханько О. - Х. : Фактор, 2008. - 208 с. – с.34

34. Лебедько С.А. Оборотный капитал холдинга: принципы и эффективность управления / С.А. Лебедько // Финансовый директор. – 2007. – №1. – С.41.

35. Малюга Н.М. Бухгалтерський облік в Україні: теорія й методологія, перспективи розвитку: монографія / Н.М. Малюга. - Житомир: ЖДТУ, 2005. - 548 с.

36. Мездриков Ю.В. Учёт и анализ управления оборотным капиталом./ Ю.В. Мездриков – Саратов: Саратов. гос. социал.-экон. ун-т, 2006. - 198 с.

37. Методичні рекомендації щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства. Наказ Міністерства економіки України від 19 січня 2006 р. № 14, із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства економіки N 81 від 06.03.2006 - [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

38. Назаренков О.Ф. Стан та тенденції структури оборотних коштів промислових підприємств в Україні // Актуальні проблеми економіки. - 2008. - № 6. - С. 53-62.

39. Науменко В.І. Словник термінів ринкової економіки / Науменко В.І. - К.: "Глобус", 1996. - 288 с.

40. Негашев Е.В. Методика финансового анализа деятельности коммерческих организаций / Е. В. Негашев, А. Д. Шеремет // Вестник 253. - 2008. - № 16. - С. 25-28.

41. Никонович Г.С. Оперативний аналіз у системі управління оборотними активами / Г. С. Никонович // Наукові записи. - 2008. - № 23. - С. 51-53.

42. Оцінка, аналіз, планування фінансового становища підприємства: науково-методичне видання / [А.В.Чупіс, М.Х.Корецький,

О.Л.Кашенко та ін.], за ред. д.е.н., професора А.В. Чупіса. -Суми: Видавництво "Довкілля", 2001. - 404 с.

43. П(С)БО (зі змінами та доповненнями станом на 01.01.2007) - Частина I / [Укладачі: к.е.н., доц. ТА Бутинець, к.е.н., доц. О.П. Войналович, к.е.н., доц. С.Ф. Легенчук, к.е.н., доц. Н.А. Остап'юк, викл. В. Мошенський, інженери кафедри Н.І. Георгієвна, ОА Разумна] - Житомир: ЖДТУ, 2007. - 196 с.

44. Павловська О.В. Формування оптимального розміщення оборотних активів суб'єктів господарювання. Фінанси України - 2001р - №7 ст.80.

45. План рахунків бухгалтерського обліку // Все про бухгалтерський облік. - 2009 р. - № 20. - С.2

46. Податковий кодекс України: [№ 2755-УГ від 2 груд. 2010 р.]. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

47. Поддєрьогін А.М. Фінанси підприємств: Підруч. / А.М. Поддєрьогін, М.Д. Білик, Л.Д. Буряк – 5-те вид., перероб. та допов. – К.: КНЕУ, 2006. – 546 с.

48. Подольська В.О. Фінансовий аналіз : навч. посібник. / Подольська В.О., Яріш О.В. - К. : Центр навчальної літератури, 2007. - 488 с. - с. 216.

49. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [Електронний ресурс]: [затв. наказом Міністерства фінансів України № 87 від 31 берез. 1999 р.]. - [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

50. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 2 “Баланс” // Все про бухгалтерський облік, -2009 р. - № 10 - С.11

51. Положення(стандарт) бухгалтерського обліку 1 “Загальні вимоги до фінансової звітності”: Наказ Міністерства фінансів від 31.03.1999 №87;

52. Положення(стандарт) бухгалтерського обліку 3 “Звіт про фінансові результати”: Наказ Міністерства фінансів від 31.03.1999 №87;

53. Положення(стандарт) бухгалтерського обліку 4 “Звіт про рух грошових коштів”: Наказ Міністерства фінансів від 31.03.1999 №87;

54. Положення(стандарт) бухгалтерського обліку 9 “Запаси”: Наказ Міністерства фінансів від 20.10.1999 №246;

55. Про бухгалтерській облік та фінансову звітність в Україні Закон України від 16.07.1999р. // Відомості Верховної Ради. – 1999. – № 996-ХІV.

56. Пятов М.Л. Учетная политика организации: учеб.-практ. пособие / М.Л. Пятов. - М.: Велби, Проспект, 2008. - 192 с.

57. Радионов А.Р. Менеджмент: нормирование и управление производственными запасами и оборотными средствами предприятия./ Р.А. Радионов, А.Р. Радионов – М.: Бизнес-книга, 2006. – 186 с.

58. Радионов Р.А. Управление сбытовыми запасами и оборотными средствами предприятия / Р.А. Радионов, А.Р. Радионов. – М.: Дело и сервис, 2003. – 268 с.

59. Римарчук А.М. Економічна сутність оборотних активів та їх класифікація/ А.М. Римарчук // Формування ринкових відносин в Україні: Зб. наук. праць. – 2010. – № 7(110). – С. 64-70.

60. Сергиенко Е.А. Управление оборотным капиталом предприятий молочной отрасли пищевой и перерабатывающей промышленности: Монограф./ Е.А. Сергиенко – Волгоград: Волгоградское научное изд-во, 2005. – 192 с.

61. Сироткин С.А. Оборотные средства и оборотные активы в современной экономике / С.А. Сироткин // Региональная экономика и управление: электр. науч. журн. – 2007. – № 1 (9). – С 65.

62. Сорока Р. Визначення джерел формування обігового капіталу підприємства / Р.Сорока // Економіка, планування та управління в

лісовиробничому комплексі. – Науковий вісник. – 2007. – вип.17.1. – С.271-276

63. Стоянова Е.С. Финансовый менеджмент: теория и практика / Е.С. Стоянова – М.: Перспектива, 2002. – 387 с.

64. Сук Л. Облік продажу основних засобів / Л.Сук // Бухгалтерія в сільському господарстві. -2010. - № 6 (255). - С. 24-26

65. Супрунова І.В. Еволюція теорій вартості: дис. ... канд. екон. наук: спец.: 08.00.09 / І.В. Супрунова. - Житомир, 2011. - 195 с.

66. Теорія бухгалтерського обліку: Навч. посіб. / [Ждан В.І., Хаустова Є.Б., Колос І.В., Бондаренко О.С.] - К.: Центр навчальної літератури, 2006. - 384 с.

67. Тимофеева Т.В. Анализ денежных потоков предприятия: [учебник] / Т.В. Тимофеева. - Харьков : Торсинг, 2006. - 452 с.

68. Уолш К. Ключевые показатели менеджмента / К. Уолш – М.: Дело, 2000. – 47 с.

69. Філімоненков О.С. Фінанси підприємств : навч. посіб / Філімоненков О.С. - 2-ге вид., переробл. і допов. - К. : МАУП, 2004. - 328 с.

70. Цал-Цалко Ю.С. Фінансовий аналіз : підручник / Цал-Цалко Ю.С. - К. : Центр учбової літератури, 2008. - 566 с. с.240 – 242

71. Чебанова Н.В. Бухгалтерський фінансовий облік: Посібник / Н.В. Чебанова, ЮА Василенко - К.: Видавничий центр Академія", 2002. - 672 с.

72. Шеремет О.О. Фінансовий аналіз : навчальний посібник / Шеремет О.О. - К. : 2005. - 196 с.

73. Arnold G. Corporate Financial Management. - Financial Times, Prentice Hall, 1998. - P. 543